

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

MATYÁŠ STARÝ

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Přístupy k výkladu snů v daseinsanalýze

Matyáš Starý

Bakalářská práce

Studijní obor: Psychologie

Vedoucí práce:

Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Praha 2023

Prague College of Psychosocial Studies

Approaches to dream interpretation in Daseinsanalysis

Matyáš Starý

The Bachelor Thesis

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Podpis.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Michalu Slaninkovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup a za jeho cenné podněty při vedení této práce.

Dále pak doc. PhDr. Jiřímu Růžičkovi, Ph.D. za možnost naživo zažít v rámci seminářů daseinsanalytický snový výklad. Na těchto setkáních jsem se mnohému naučil a mnohé okoukal.

Velký dík patří Anně Tomáškové za pomoc, ochotu a laskavost při korektuře textu, především pak v jeho krkolomných částech.

Díky též přátelům a kolegům spolužákům, s nimiž jsem mohl sdílet slasti a strasti spojené s psaním tohoto díla.

Anotace

Práce mapuje daseinsanalytické přístupy k výkladu snů. V úvodu práce je popsán Freudův psychoanalytický přístup k snovému výkladu, jako východisko pro následnou kritiku ze strany daseinsanalýzy. Poté jsou vytyčena specifika daseinsanalýzy oproti psychoanalýze a dalším hlubinným směrům. Následuje shrnutí rozdílných koncepcí autorů v rámci daseinsanalýzy (Binswanger, Boss, Jaenicke, Růžička a další), ilustrované příklady snových výkladů.

Klíčová slova

výklad snů, daseinsanalýza, fenomenologie, psychoanalýza

Abstract

This thesis maps the daseinsanalytic approaches to dream interpretation. The introduction outlines Sigmund Freud's psychoanalytical approach to the interpretation of dreams, as a starting point to which subsequent critique on the part of Daseinsanalysis is directed. The specifics of Daseinsanalysis are then highlighted, compared and contrasted with those of Psychoanalysis and other directions in depth psychology. This is followed by a summary of the conceptions of the different authors from the daseinsanalytical fold (Binswanger, Boss, Jaenicke, Růžička, et alii), illustrated by examples of dream interpretation.

Key words

dream interpretation, Daseinsanalysis, phenomenology, Psychoanalysis

Obsah

Úvod	1
1 Freudův výklad snů.....	2
1.1 Topografický model psychického aparátu	2
1.2 Sen je splněním přání	3
1.3 Latentní a manifestní obsah	4
1.4 Příklad výkladu snu.....	5
1.5 Shrnutí	6
2 Fenomenologie.....	7
2.1 Pojmové vymezení	8
2.2 Rozdílnosti psychoanalýzy a daseinsanalýzy	9
2.3 Smrt a svoboda.....	10
2.4 Sny z pohledu fenomenologie	11
3 Ludwig Binswanger.....	12
4 Michel Foucault	13
4.1 Obraz a obrazivost.....	15
5 Medard Boss.....	16
5.1 Rozdíly snění a bdění.....	17
5.2 Výklad.....	19
6 Eugene Gendlin	21
7 Dreyer Kruger	23
8 Eric Craig.....	24
9 Uta Jaenicke a Alice Holzhey-Kunz	26
9.1 Příklad snového výkladu.....	27
10 Petr Rezek.....	28
11 Oldřich Čálek	30
12 Jiří Růžička	32
12. 1 Vrozumívání.....	34
12. 2 Sen jako divadlo.....	35
12. 3 Antropologická vodítka	35
Diskuse	36
Závěr.....	39
Literatura.....	40

Úvod

Sny jsou fenoménem, který stojí na okraji zájmu většiny lidí. Mnoho lidí si je nepamatuje, často ani nevěří na to, že sny mají. Pak jsou zde ti, kteří si občas na nějaký sen vzpomenu a šmahem jej smetou ze stolu jako něco bizarního a poťouchlého, vhodného leda k pobavení sebe a druhých. Další odmítání snů je od těch, kteří silně potřebují mít jistotu racionální přírodovědy a sny si vysvětlují jako nahodilou produkci mozku. Těch, kteří své sny berou vážně, zapisují si je a přemýšlejí o nich, je poskrovnu.

Jestliže už se tedy nalezne někdo, kdo uznává snový život a jeho smysluplnost, zůstává otázkou, jakým způsobem o nich přemýšlí. Senzacechtiví a ti, kteří potřebují rychlá vysvětlení, sáhnou po magií nasáklých snářích, ve kterých si jako ve slovníku přeloží některý prvek ze svého snu za něco jiného a jsou s tím takto spokojeni. Ti, kteří chtějí psychologičtější a teoretičtější vysvětlení, většinou narazí na hlubinně psychologické směry. Většina lidí alespoň povšechně zná freudiánský psychoanalytický výklad zaměřený na sexuální symboliku či jungiánské přístupy hledající archetypy v kolektivním nevědomí.

Sám jsem si prošel podobným příběhem, avšak u všech těchto výše nastíněných přístupů ve mně setrvala hlodající pochybnost. Sny se zde totiž vždy pokládaly za něco jiného, než čím byly, a zároveň oprávněnost takovýchto postupů stála spíše na síle přesvědčení, než na opravdové věrohodnosti. Opravdu důsledný a poctivý přístup ke snům a jejich výkladu jsem našel až skrze *daseinsanalýzu*, která vychází z jednoduché zásady: nechat sen tím, čím je.

Cílem této bakalářské práce je tedy přiblížit se uvažování, které se týká snění z pohledu *daseinsanalýzy*. Implicitním cílem je však rozšířit povědomí o tom, že se snům dá porozumět, že jsou smysluplné a že snový výklad není nějakým *lartpourlartismem*, ale přínosným nástrojem k přiblížení se k vlastnímu bytí.

V textu nejprve nastíníme Freudův přístup ke snovému výkladu. Následně ukážeme specifikace fenomenologického a *daseinsanalytického* uvažování a to, v čem se odklánějí

od postulátů psychoanalýzy. Dále budou shrnuty různé texty týkající se daseinsanalytického přístupu k výkladu snů, u nichž budeme sledovat jednotlivé návaznosti, ale též jejich rozdílnosti.

1 Freudův výklad snů

Pionýrskou prací na poli výkladu snů s aspirací na to být vědeckou metodou je Freudův *Výklad snů* (Freud, 1994). Freudova práce vzniká v době, v níž je fenomén snění vědeckou a lékařskou obcí povětšinou zcela odmítán, jakožto něco nevědeckého a nesmyslného. Pokusy, které se přeci jen snaží tento odbornou obcí nepopulární jev nějak vysvětlit, vycházejí ze směru fyziologie, v níž se hledá, jak vnější podněty (například světlo v místnosti, zvuk budíku aj.) nebo podněty vnitřní (podráždění orgánů, počátek onemocnění aj.) ovlivňují a podněcují náš snový obsah (Freud, 1900).

Freud tyto teorie neodmítá, avšak tvrdí, že ony samy nic neobjasňují. To, že se vnější zvuk budíku může u ještě spící osoby projevit ve snu jako třeba zvonění kostelního zvonu, nijak nevysvětluje, proč sen nabral právě takovouto, a ne jinou podobu. Freud proto postuluje, „že sen není žádným somatickým, nýbrž psychickým jevem“ (Freud, 2020, s. 73). Jako takový je pak vždy i smysluplným tvarem, jelikož nám může poukázat na něco, co se odehrává v duši snícího člověka.

Vedle toho, že snu přiřkl psychický původ, učinil Freud ještě další podstatný krok předpokladem, že snící osoba ví, co její sen znamená, „jenomže neví, že to ví, a myslí si proto, že to neví“ (Freud, 2020, s. 74). Tento jev označil Freud již existujícím pojmem „nevědomí“. Studium toho, jak spolu v psychice člověka interagují vědomé a nevědomé procesy, je základním motivem Freudovy psychoanalýzy a fenomén snění je pro něj vhodný materiálem, kde se tato interakce ukazuje.

1.1 Topografický model psychického aparátu

Prvním ze dvou slavných modelů lidské psychiky (vedle pozdějšího strukturálního) je tzv. *topografický model psychického aparátu*, jež je jedním ze stavebních kamenů Freudovy teorie ve Výkladu snů. Lidská psychika je zde rozčleněna

na tři základní vrstvy: nevědomí, předvědomí (kde působí cenzura) a vědomí (Plháková, 2004).

Ústřední myšlenkou tohoto modelu je, že větší část našeho života je poháněna silami, které nemáme v moci, které jsou nepřístupné našemu vědomí, tedy jsou nevědomé a působí v nás a na nás, aniž bychom o nich věděli. Obrazně řečeno: „Já není pánem ve svém domě“ (Condrau, 1998, s. 29).

Co je tedy obsahem nevědomí? Pro Freuda jsou to především potlačené obsahy motivované našimi pudy, které naše vědomí není schopno přijmout, jelikož jsou v rozporu s konvencemi a morálním hodnocením. Freud v této fázi své tvorby shledává sexuální/životní pud – EROS, jakožto hlavní lidskou sílu lidské psychiky, k jejímuž uspokojení směřuje každé lidské chování. Později jej pak doplní o pud k smrti – THANATOS (Freud, 1994). Hlavní ohnisko těchto pudových přání pochází podle něho z období dětství, kdy v duši dítěte působí hluboké nevědomé konflikty sexuálního charakteru, které vědomí potlačuje, protože jsou pro něj nepřijatelné. Tato myšlenka zároveň udává směr, jakým se psychoanalytické výklady povedou, a to vždycky zpátky do minulosti a do dětství (Freud, 1994).

Mezi vědomím a nevědomím stojí předvědomí, jako jakýsi most, které se za působnosti cenzurní práce snaží uchránit vědomí před syrovým obsahem nevědomých pudů. Lidská psychika je zde v neustálém napětí – ze strany nevědomí tlačí potlačená pudová přání, která touží být naplněna, ale která jsou pro vědomou stránku člověka opracovanou výchovou a kulturou nepřijatelná. Předvědomí je naplněno obsahy, které mohou být přístupny vědomí a které ještě nejsou tak hluboce potlačeny a zapomenuty.

V čem tedy Freud spatřuje důležitost snění? Snění je jedním z úkonů lidské psychiky, vedle například chybných úkonů či psychóz, kde je účinnost cenzurní funkce oslabena, a kde mohou do vědomí proniknout obsahy, které jsou v bdělém stavu příliš zadržovány. Pokud by totiž nevědomí žádnou příležitost projevit svá pudová přání, hrozilo by lidské psychice, že upadne do stavu neurózy (Freud, 1994).

1.2 Sen je splněním přání

Funkce snění je následovná – plní naše přání (o nichž však nevíme, že je máme, neboť jsou nevědomá). Pro udržení této teoretické konstrukce je však třeba vytyčit další funkci snění, která zní následovně: sen je strážcem spánku. To dále osvětluje význam snové cenzury. Nevědomá pudová přání by ve své syrové a neokrášlené podobě působila pro snícího příliš silně a děsivě, snadno by vedla k probuzení, a tím pádem by nebyl ochráněn pro člověka tolik vitální stav spánku. Aby tedy byly naplněny obě podmínky – plnění přání i ochrana spánku – přede snová cenzura obrazné tkanivo tak, aby zároveň přání bylo vyslyšeno a aby též spánek zůstal ochráněn (Freud, 1994).

1.3 Latentní a manifestní obsah

To nás dovádí k podstatnému momentu Freudovy nauky, který zcela zásadně ovlivnil dějiny snové interpretace. Jestliže v našem snění takto působí snová cenzura, znamená to, že sen (tak, jak si jej pamatujeme) není vlastně tím, čím se zdá být. Je zde jakýsi zjevný obsah, neboli *manifestní* a ten nezjevný, skrytý, ale též podstatnější a taky ten, k němuž má mířit snová interpretace, tedy *latentní* (Freud, 2020).

Freudův přístup ke snům je tedy dešifrovací prací – to, co je nám předkládáno, není podstatné, podstatné jsou snové myšlenky, latentní obsahy, které se skrývají jaksi za tím, co se nám jeví. V tomto ohledu tak Freud navazuje spíše na tradici laickou (než soudobou vědeckou), která pomocí snářů interpretovala snové obsahy jakožto zástupné symboly pro něco jiného.

Novum Freudova postupu je však to, že vtahuje do procesu výkladu snící osobu. Právě snící je totiž ten, kdo ví, co sen znamená (ačkoliv neví, že to ví). Aby bylo možné se ke skrytému a zahalenému smyslu snu dopracovat, vyvinul Freud techniku tzv. volných asociací. Snící by měl ideálně bez jakéhokoliv vědomého rozmyslu asociovat myšlenky, nápady, recentní prvky (situace z předešlého dne), vzpomínky (především vítané jsou pak vzpomínky z dětství), obrazy, cokoli, co k němu přichází při hovoření o jeho snu. Jestliže se zadaří a snící upustí svou volní a intelektuální kontrolu, dobere se vykladač spolu s ním k vyjevení onoho latentního obsahu (Freud, 1994).

Tímto krokem tedy Freud částečně zrovnoprávnil snící osobu, ježto ona přeci drží vědění, o významu svého snu (avšak nevědomě). Není tomu tak docela, neboť vedle

roviny asociací je podle Freuda nutná znalost snové symboliky, jejímž zdrojem je povětšinou sexuální obsah (jakožto to, co je nejvíce potlačené). Zde se už ovšem žádná rovnoprávnost neděje, neboť znalost této symboliky je zcela v moci zkušeného analytika.

1.4 Příklad výkladu snu

Jakožto příklad interpretace snu si uvedeme Freudův výklad jeho vlastního snu. Sen zní následovně:

Veliká hala – mnoho hostí, které vítáme. – Mezi nimi Irma, kterou ihned odvádím stranou, abych jaksi odpověděl na její dopis a vytkl jí, že ještě nepřijala „řešení“. Říkám jí: Máš-li ještě bolesti, je to vskutku jen tvoje vina. – Odpovídá: Kdybys věděl, jaké mám nyní bolesti v krku, žaludku a břicho, svírá mě to. – Lekám se a prohlížím si ji. Vypadá bledě a napuchle; myslím si: přece tu snad přehlížím něco organického. Vedu ji k oknu a dívám se jí do krku. Přitom se poněkud zdráhá jako ženy, nosící umělý chrup. Myslím si, že to přece nemá zapotřebí. – Vskutku, ústa se pak dají dobře otevřít, vpravo nalézám velikou bílou skvrnu a na jiném místě vidím na podivuhodně stočených útvarech, které jsou zřejmě utvořeny podle vzoru nosních lastur, rozsáhlé bělošedé příškvary. – Rychle přivolávám dr. M-a, jenž prohlídku opakuje a potvrzuje... Dr. M. vypadá docela jinak, než jindy; je velice bledý, kulhá, na bradě nemá vousy... Můj přítel Otto stojí teď také vedle ní a přítel Leopold jí poklepává přes živůtek a praví: Vlevo dole má ztemnění, rovněž ukazuje na infiltrovanou část kůže na levém rameni (což já, ač má šaty, cítím jako on)... M. praví: Nepochybně je to infekce, ale to nevadí; ještě k tomu přistoupí dysenterie a jed se vyloučí... Také bezprostředně víme, z čeho tato infekce vzešla. Přítel Otto jí nedávno, když jí nebylo dobře, dal injekci propylového preparátu, propylen ... kyselina propionová ... trimethylamin (jehož vzorec vidím tučně vytištěný před sebou)... Takové injekce nedáváme tak lehkovážně... Je také pravděpodobné, že stříkačka nebyla čistá. (Freud, 1994, s. 67-68)

Freud v textu uvádí ještě několik skutečností, které se odehrály během dne před oním snem: Freud potkal svého mladšího kolegu Ottu, který byl na návštěvě u Irmy (Freudova pacientka), a v jehož slovech slyšel Freud vyčítavý tón. Na základě tohoto

setkání sepsal Freud ještě téhož večera Irmin chorobopis, aby jej doktoru M-ovi, který byl směřodatnou a váženou osobou v jejich společných kruzích, předal „jakoby k ospravedlnění“ (Freud, 1994, 67).

Freud svůj výklad staví na volných asociacích vycházejících z jednotlivých částí snu. Hojně při svém výkladu využívá recentních prvků z předchozího dne a zároveň vzpomínky a analogie ze své osobní historie. Velký důraz pak dává na výklad slova „trimethylamin“:

Nuže, k čemu mne vede trimethylamin, na nějž jsem takto upozorňován? K jednomu rozhovoru s jiným přítelem, který po léta ví o všech mých rodičích se pracích, tak jako já o jeho. Tehdy mi sdělil jisté myšlenky o sexuální chemii a mezi jiným podotkl, že jeden z hlavních produktů sexuální výměny látek spatřuje v trimethylaminu. Tato látka mne tedy přivádí na sexualitu, na onen moment, jemuž přiřítám největší význam pro vznik nervových chorob, které léčím. (Freud, 1994, s. 73)

Freud postupně dochází k tomu, že sen plní několik jeho přání, která u něj vznikla předchozího večera. Skrže důsledné a z větší části necenzurované uplatňování volných asociací mu vysvětlil smysl jeho snu. Sen jej zbavuje odpovědnosti za Irminu chorobu a převádí ji na Ottu. Freud zde nachází určitý myšlenkový okruh, který tematizuje celý sen: „starost o zdraví, své a cizí, lékařská svědomitost“ (Freud, 1994, s. 75).

1.5 Shrnutí

To, jakým způsobem Freud dále rozpracovává činnost snové práce a procesy přetváření a deformace, které se dějí působností snového cenzora, není momentálně předmětem našeho zkoumání. Freud vystavěl jednotnou teorii, která se snaží podat odůvodnění toho, že snový výklad má své oprávnění pro léčbu nemocných i zdravých jedinců, že jeho obsah, ačkoliv se jeví zmatený a bizarní, v sobě vždy skrývá smysluplné sdělení, které objevíme, pokud se naučíme se snem pracovat.

Freudovým nezpochybnitelným přínosem je, že fenomén snění, který v důsledku matematizace vědy ztratil na důležitosti a byl odsunut mimo její zájem, vytáhl znovu na

světlo a rehabilitoval ho. Dále byl pro kontext doby, ve které Freud žil, nesmírně podstatný jeho důraz na sexuální povahu snů. Avšak přílišné zúžení celého snového fenoménu na funkci plnění potlačených nevědomých přání do jisté míry zastínilo plnost významů, kterých sny mohou nabývat.

Kritika Freudových teorií na sebe nenechala dlouho čekat a přišla z řad samotných psychoanalytiků a dřívějších zastánců psychoanalýzy. Jakožto nejznámější a nejvýraznější příklad můžeme zmínit Jungův rozchod s Freudem a Jungovo radikální přepracování pojmu nevědomí (Jung, 2018).

Pro účely naší práce, která se soustředí na *daseinsanalytický* přístup k výkladu snů, necháme ale nyní stranou kritiku Junga (jakkoli je smysluplná a přínosná) i dalších hlubinných psychologů. Všechny tyto směry totiž sdílejí společný rys, který se *daseinsanalýza* snaží nenásledovat, a to ten, že vytvářejí modely lidské psychiky, které slouží jako teoretická základna, do níž se pak překlápějí konkrétní lidské zkušenosti, a z těchto modelů potom zpětně dostáváme pochopení pro konkrétní zkušenost. Tímto způsobem však nikdy nezůstáváme u věcí samých.

2 Fenomenologie

„Zpět k věcem samým.“ Tak zní hlavní zásada fenomenologického uvažování, které započal (v obdobné době, ve které Freud rozpracovával svůj *Výklad snů*) Edmund Husserl (2004). Husserl velmi silně cítil, jakým způsobem vědecký styl uvažování omezuje určitý typ poznání. Poznání, ke kterému se Husserl chtěl vrátit, je naše vlastní zkušenost. Návrat ke zkušenosti znamená určitý odvrát od vědeckého stylu uvažování, které operuje se vždy již předem nastavenými teoriemi a myšlenkovými konstrukcemi. „Zpět k věcem samým“ je tedy pobídkou pro takový typ percipování světa, kdy se snažíme vzít naši zkušenost vážně a plně a nezastiňovat ji příliš brzy filtrem teoretických vědních konstruktů.

Ve fenomenologii se proto hovoří o tzv. *epoché* (uzávorkování), což můžeme chápat jako jakýsi vnitřní postoj a nastavenost, kdy se, ve střetnutí s nějakým fenoménem, snažíme „uzávorkovat“ naši předchozí zkušenost a naše předchozí znalosti o dané oblasti,

člověku, věci, z toho důvodu, abych tato naše předzkušenost nezabránila tomu vidět, slyšet či vnímat to, co daná osoba opravdu říká, či jak se nám daný předmět opravdu jeví (Hlavinka, 2008). Ačkoliv nikdy nemůže zcela ztratit naší předzkušenost (a ani to by nebylo žádoucí, neboť pak bychom se nedovedli ve světě nijak orientovat), Husserl nás pobízí k tomu učit se jí pozdržet, aby bylo umožněno vyvstat fenoménům. V tomto směru se tedy jedná o zcela odlišný styl uvažování, než který razí Freud se svým dělením na latentní a manifestní obsahy, neboť tímto způsobem Freud právě uniká z toho, jak se věci jeví, do určité předem dané teoretické konstrukce.

Apel na vědeckost je společný jak pro Husserla, tak i Freuda. U obou myslitelů však nabírá odlišné kontury. Husserl chce vystavět přísnou vědu, která by mohla být oporou pro všechny další vědecké obory, tím že by revidovala a problematizovala principy, které věda nese od dob jejího zásadního podněcovatele Reného Descartesa. Od něj vychází důsledná potřeba po kauzalitě a jistotě (certitudo) vědeckého uvažování (Hlavinka, 2008). Této karteziánské jistoty chce dostat i Freud, který shledává pro psychologii oporu v exaktním matematickém a přírodovědeckém uvažování (Condrau, 1998). Tímto způsobem se však Freud uchyluje do dualistického rozdělování, které započalo u Descartesa v protikladnosti duše a těla, a které u Freuda nabývá duality vědomí a nevědomí. Husserl se svým filosofickým podnikem pak stojí o to sjednotit tuto rozdělenost a nadále neštěpit lidskou zkušenost do abstraktních schémat.

Fenomenologické uvažování po Husserlovi rozvinul jeho žák Martin Heidegger, který na Husserlovu snahu opustit přírodovědecké koncepty při tematizování člověka navázal, a to především tím, že rozpracoval problematiku lidského pobytu (dasein) s jeho danostmi v podobě tzv. existenciálů (Heidegger, 2018). Od Heideggera pak vedla cesta ke dvěma zásadním osobám, které stály u zrodu daseinsanalýzy, a to Ludwigu Binswangerovi a Medardu Bossovi, kteří v sobě oba skloubili přerod z psychoanalytického pojmání psychologie do daseinsanalytického (Boss, 1963).

2.1 Pojmové vymezení

První užití pojmu „daseinsanalýza“ se pojí se jménem Ludwiga Binswanger. Binswanger byl původně Freudův žák a též i velmi ctěný přítel a je jedním z nemnohých, které Freud zcela nezavrhl poté, co se od něj myšlenkově odchýlili (Vitelli, 2018).

Jakmile totiž Binswanger objevil Heideggera, nemohl nadále následovat Freudovy příliš deterministické a redukcionistické vývody o člověku. Bylo tedy potřeba nějakého jiného pojmu, nežli „psychoanalýza“, neboť směr Binswangerova myšlení se již příliš odchýlil od toho, co postuloval a obhajoval Freud.

Později však Binswanger od označení „daseinsanalýza“ opustil. V mnohém to zapříčinil jeho konflikt s Medardem Bossem, který Binswanger kritizoval za neporozumění Heideggerově filosofii, specifičtěji pak Heideggerově výkladu existenciálu starosti. Sám Heidegger následně řekl, že pojmu daseinsanalýza by se mělo užívat především v souvislosti s pracemi Medarda Bosse (na nichž se Heidegger sám mohutně podílel). Binswanger se po této rozluce obrátil spíše k Husserlově transcendentální fenomenologii a svůj program nazval „fenomenologická antropologie“ (Condrau, 1998).

I přes tuto intelektuální (a v mnohém zřejmě i osobní rozepři) budeme v textu nadále vycházet jak z Binswangerových, tak i Bossových textů. Obě tyto osobnosti lze totiž považovat za pilíře klinického (spíše Binswanger) a psychoterapeutického (spíše pak Boss, který v 70. letech začal provádět i první psychoterapeutické výcviky v daseinsanalýze) daseinsanalytického uvažování vycházejícího z filosofie Martina Heideggera (Vitelli, 2018).

2.2 Rozdílnosti psychoanalýzy a daseinsanalýzy

Určité odlišnosti psychoanalytického a daseinsanalytického uvažování se dají ukázat na tom, jaký vztah mají jejich zakladatelé k filosofii. Freud se staví vůči filosofii velice negativně. Sám se odvracel od četby filosofických textů, aby nebyl ovlivněn pro své vědecké bádání. Později však přičetl určitý díl sounáležitosti k dílu Schopenhauera, Nietzscheho či Empedokla (Condrau, 1998). Ačkoliv sám Freud se s myšlením žádného filosofa spojovat nechce, Boss Freudovo myšlení interpretuje jako navazující na tradici Reného Descartesa a tvrdí, že „propadl zrovna té filozofii, jejíž myšlení bylo lidskému existování tak nepřiměřené, jak jen možno“ (Condrau, 1998, s. 12).

Lidskému existování blízká filosofie je pro Binswanger a Bosse filosofie Martina Heideggera. Binswanger hovoří o „nezrušitelném vztahu filosofie a vědy (...), který

oběma disciplínám teprve garantuje autonomii v jejich vlastní oblasti“ (Condrau, 1998, s. 61). V *daseinsanalýze* je filosofické uvažování neoddelitelným výchozím bodem a je cestou k tomu zahlédnout člověka v jeho celistvosti a pravdě jeho bytí.

Jedním z jádrových rozkolů psychoanalytického a *daseinsanalytického* uvažování je rozvrh toho, jakým způsobem se uvažuje o lidské bytosti. Psychoanalýza navazuje ve šlépějích karteziánského rozdělení na subjekt-objektovou rovinu, na duši a tělo jakožto na dva různé světy. Ať už tedy Freud hovoří o vědomí a nevědomí, o superegu, id a já, pokračuje nadále v cestě tohoto redukcionismu, který lidskou bytost štěpí na separátní části, které jsou mezi sebou v určitém napětí a rozbroji.

Heidegger přichází s pojmem *Dasein*. *Dasein* se snaží překlenout štěpení, které vzniká redukcionismem karteziánského typu myšlení. Cílem Heideggera je navrátit jednotu v uvažování o lidském bytí, bez kategoriálního nadřazování určitých domén, jako je tomu třeba u Descarta, nebo už i u Platóna (Platón, 2005). U Heideggera je *Dasein* vždy již přítomno ve světě, vždy již zapleteno ve vztazích s druhými. Člověk není izolovaným subjektem, který se střetává se stabilním a objektivním světem, ale je „bytím-ve-světě“. Obojí je třeba chápat ve své propletenosti, neboť nelze myslet *Dasein*, aniž by už bylo ve světě a se světem (Frie, 2001).

2.3 Smrt a svoboda

Myšlenková rozdílnost obou směrů se může zřetelněji vyjevit, podíváme-li se na jejich přístup ke dvěma základním tématům lidské existence, a to smrti a svobodě.

Freud pracuje s konceptem pudu k smrti, který stojí v opozici k životnímu pudu (THANATOS a EROS). Freud smrt pojímá jako něco neživého, jako antagonistický stav k životu. Smrt je začátkem i koncem života, tím, z čeho člověk vychází a k čemu směřuje. Smrt je zde stavem klidu a též i vyrovnanosti po stránce chemického napětí. Ze sváru tohoto pudu po vyrovnání a životního pudu po nerovnováze vzniká konflikt, který se může projevat různými formami agrese (Condrau, 1998).

Condrau zde spatřuje zásadní rozkol mezi Freudem a Heideggerem: „již samo pojetí smrti je u Heideggera všim jiným než pouhým zrušením napětí“ (Condrau, 1998,

s. 27). Smrt u Heideggera není návratem do stavu bez napětí, je spíše tím, co je vždy v budoucnosti jakožto něco neznámého a cizího. Smrt je zároveň všudypřítomná, zásadně určuje ráz našeho chování, neboť vymezuje konečnost našeho života. Všudypřítomnost smrti nemusí být přístupná každému jedinci v jeho každodenním přemítání, avšak vyjevuje se ve formách úzkosti. Smrt je tedy v daseinsanalýze základním a všudypřítomným prvkem, Heidegger hovoří o „bytí-k-smrti“. U Freuda je naopak smrt něčím, co nekoresponduje s vědomím, avšak ani nevědomím jedince (Condrau, 1998).

Co se týče svobody, tak u Freuda by svoboda byla neomezenou možností projevování svých pudů. Něco takového však není možné vlivem kultury, ve které žijeme. Cílem psychoanalýzy je tedy alespoň částečné osvobození tím, že pacientovi pomáháme zvědomovat jeho nevědomé obsahy. Tímto způsobem má pak člověk širší pole možností, jak se rozhodovat, protože již není tlačěn pouze silou svého nevědomí (Condrau, 1998).

V tomto směru není cíl daseinsanalytické terapie odlišný od té psychoanalytické. Též v daseinsanalýze je záměrem dovést člověka k tomu, aby si v situacích, které zakouší, mohl vybírat z co nejširší palety možností a mohl vybrat tu možnost korespondující s jeho autenticitou. Nuance obou přístupů je však v tom, že psychoanalýza nabízí svobodu *od* něčeho (od nátlaku id či superega), zatímco daseinsanalýza se snaží o svobodu *k* něčemu. Pro Heideggera je svoboda základním určením Dasein a má velkou sounáležitost se smrtí, neboť to, jakým způsobem uchopíme naši smrtelnost, určí míru naší svobody (Olesen, 2006).

2.4 Sny z pohledu fenomenologie

Předtím než pokročíme k daseinsanalytické tematizaci možností snového výkladu, nastíníme si ontologické uvažování o povaze snů. Podle Anny Hogenové (2015) jsou sny reálnými možnostmi naší existence. Na rozdíl od bdění, kdy jsme s ostatními ve společném světě, jsme ve snech v našem vlastním světě, který nesdílíme s ostatními, ale pouze sami se sebou. Možnosti, které se nám ve snu ukážou, jsou pro naše bytí velmi podstatné, ačkoliv mohou zůstat realizované jen ve snu a v bdění k nim nemusí nikdy dojít.

Hranice mezi skutečností a možnostmi totiž z pohledu fenomenologie není tak ostrá, jak o tom běžně uvažujeme (Heidegger, 2018). Do skutečnosti jsou neustále přimíchány možnosti, člověk žije neustále v určité podvojnosti skutečnosti a možnosti „skutečnost je prostoupena tolika možnostmi, že to nerozřešíš, co je skutečnost, co je možnost“ (Hogenová & Slaninka, 2019, s. 86). Sny, jakožto reálné možnosti jsou tak vhodnou cestou k chápání snícího člověka. Nejde v nich o nahodilosti, která by nijak nesouvisely s prožíváním a zkušeností, naopak, jsou vždy něčím velmi podstatným, něčím, co odhaluje něco chybějícího – privaci dané osoby.

3 Ludwig Binswanger

První přiblížení problematice snu z pohledu *daseinsanalýzy* přináší Binswanger (2009) ve svém eseji *Sen a existence* sepsaném tři roky po vydání Heideggerova *Bytí a čas*. Ačkoliv se nejedná o nijak systematický a metodický výklad, přesto tento text přináší některé důležité motivy, které nám ukazují specificiku *daseinsanalytického* přístupu ke snění a jeho rozdílnosti od pojetí psychoanalýzy.

Binswanger přímo neodmítá Freudovo rozdělení na latentní a manifestní obsah snu, avšak ukazuje, že Freudovo umenšování důležitosti manifestního obsahu snu, zakrývá „původní úzkou sounáležitost pocitu a obrazu, naladěnosti a obrazné naplněnosti.“ (Binswanger, 2009, s. 22) Snový obraz u Binswangera není chápán jako výslednice snové práce zapříčiněné působností snového cenzora, on sám je již tím, co nese význam.

Latentní smysl snového obrazu už nenáleží pouze sféře sexuálního pudu. To, co je *za* snovým obrazem, nejsou nesplněná přání uložená v nevědomí, ale původní ontologická bytostná struktura naší existence. Vysvětlení snových obrazů jako projevů tělesného podráždění nebo sexuálních přání není v rozporu s Binswangerovým pojetím, nemůže být ovšem vnímáno jako původní zdroj. To, zdali sen vypovídá o sexualitě snícího, můžeme rozpoznat až na základě porozumění snu a jeho specifické řeči, ne však arbitrárně na základě již předem existujících teorií.

Podstatným vodítkem Binswangerova textu je motiv pádu a stoupání a specifičtější ještě svislá osa shora-dolů, na níž se toto směřování udává a která je pro Binswangerovu původní existenciální strukturou lidské existence (Binswanger, 2009). Snové motivy pádu a vzletu by však neměly být chápány jako jakási metafora nebo analogie na tuto původní existenciální strukturu (v podobném duchu, v jakém Freud překlápí manifestní obrazy do latentního obsahu). Zde se Binswanger odvolává na Husserla a Heideggera a jejich nauku o významu, v níž osa shora-dolů nabývá různých regionálních oblastí, ve kterých pak získává specifické významy. Jinak rozumíme pojmem vysoký a nízký v souvislosti s hudebním tónem, budovou či duševností určitého člověka. To, jaký významový obsah ona původní osa zaujme, záleží na ontologických existenciálech vycházejících z Heideggerovy filosofie (například prostorovost, naladěnost, časovost aj.) (Heidegger, 1996).

Ke konci svého eseje se Binswanger dotýká otázky rozdílu mezi snem a bděním. K tomu, abychom tento rozdíl zahlédli, je zásadní, jak rozdílně se ve snu a v bdění dává *já*. Zatímco ve snu je *já* vydáno dění, vůči němuž je pasivní a nerozhodné, tak v přechodu do bdění se *já* začíná rozkoukávat v dění, v němž může být aktivní a činit rozhodnutí měnící jeho *životní příběh*. Právě tvorba *životního příběhu* je doménou bdění, vedle níž je snění pouhou *životní funkcí*, v níž je *já* pouhým poukazem k plně zažívanému a uvědomovanému *já*, které zakoušíme v bdění. Společným základem těchto dvou rozdílných poloh je existence, v níž se obě proplétají bez jednoznačně rozpoznatelných hranic, a v níž se tedy střídá aktivita tvorby *životního příběhu* a pasivita *životní funkce* (Binswanger, 2009).

Konkrétní cestu, jak sen daseinsanalyticky vykládat, však v textu nenajdeme. Binswanger se spíše zaměřuje na genezi snového materiálu a vyjasnění myšlenkového podloží, z něhož při chápání snů vycházet. Postup a metody, jak s konkrétními sny pracovat v rámci terapeutického rozhovoru, rozvinou až autoři další.

4 Michel Foucault

Autor, který přímo navazuje na Binswangerův text, je Michel Foucault. Ačkoliv jeho jméno nebývá běžně řazeno mezi daseinsanalytické a fenomenologické autory, jeho

prvotiny *Psychologie a duševní nemoc* a *Sen a obraznost* jsou silně ovlivněny fenomenologickou tradicí. *Sen a obraznost* vznikla jako poznámky k Binswangerově eseji. V mnoha ohledech svůj výchozí zdroj však dokonce překračuje.

Jako nejzajímavější téma *Snu a existence* spatřuje Foucault to, že Binswanger přisuzuje snu privilegovanou možnost, v níž se existence nezasvěně zjevuje a skrze níž se může dobrat svým významuplným souvislostem. Paradoxní na této skutečnosti je přitom to, že v tomto módu bytí je existence nejméně vtažena v přítomnost a tím pádem zdánlivě i nejméně vtažená do světa (Foucault, 1995).

Vtaženost do světa se děje skrze naše smysly a skrze objektivitu, kterou utváříme tím, že svět sdílíme s druhými. Ve snu je však existence izolovaná. Avšak právě tato izolovanost, v níž se ztrácí okovy objektivitu, nám umožňuje pohyb původní svobody vůči světu. Tento pohyb spočívá v radikální subjektivitě, kterou zakoušíme právě a pouze ve snu. Ve snu jsme vůči světu ještě neodděleni, jsme s ním v jednotě, od které nás v bdění odděluje působnost našich smyslů. Jednota snícího a světa, která se děje ve snovém módu, odemyká radikální subjektivitu, v níž všechny motivy našich snů jsou prosáknuty námi samými (Foucault, 1995).

Z této perspektivy můžeme pak vkročit do analýzy snů, která bude sen chápat jako jazyk a která bude širší nežli analýza psychoanalytická. „Dalo by se říci, že psychoanalýza dala snu pouze statut slova; nedovedla ho uznat v jeho skutečnosti jazyka“ (Foucault, 1995, s. 12). V této lingvistické metafoře pak Foucault pokračuje, když tvrdí, že psychoanalýza řeší pouze sémantickou rovinu jazyka, ne však jeho morfologii a syntaxi. To jinými slovy znamená, že psychoanalýza nebyla schopna náležitě uchopit obraznou povahu snů.

Podle Foucaulta je psychoanalytický výklad vždy jen částečný a dochází jen k nejistým výsledkům. Slova sama nám totiž nedovedou předat všechny smysl, který jazyk skýtá. Není-li sémantická stránka doplněna stránkou syntaktickou a morfologickou, nemohou pak slova vyniknout ve své plnosti, nemůžeme nikdy uchopit jejich plný smysl. Postupujeme-li tímto způsobem ve snovém výkladu, ztrácíme tak ze zřetele specifickou a plasticitu, kterou obraz v sobě skýtá (Foucault, 1995).

„Fenomenologie nechala obrazy promluvit. Nikomu však nedala možnost rozumět jejich řeči“ (Foucault, 1995, s. 22). Fenomenologický postup zachycuje obrazy ve své ryzosti, neboť bere vážně jejich výrazovou stránku. Samotná fenomenologická metoda však nedospěje porozumění výrazu, dostane se do jeho blízkosti, do jeho znovuvyvstání, avšak ne k pochopení jeho významu. V tomto ohledu je pro Foucaulta tak moc cenný Binswangerův přístup, který překračuje fenomenologickou metodu a dospívá až k základu, k existenciální struktuře, odkud se výraz tvoří. Díky tomuto kroku je pak možné dojít k pochopení významu snů, které bude přesnější a méně tápající než v psychoanalytickém přístupu.

Binswangerův důraz na svislou osu shora-dolů vybízí k zásadnímu zkoumání snových obrazů. Vrhá nás totiž do přemýšlení o snovém prostoru a snové krajině. Přístupujeme-li ke snu z pozice radikální subjektivity, pak chápeme vše, co je ve snu přítomné jako projev této subjektivity. Výraz a styl snu nás vrací k nám samým a k významovosti, která je specifická jen pro nás samotné. Na svislé ose můžeme vyčíst zásadní motiv, který je dán naší existencí, totiž motiv svobody. „Je-li sen nositelem nejhlubších lidských významů, není jím proto, že by prozrazoval skryté mechanismy a ukazoval nelidská soukolí. Naopak proto, že vynáší na světlo nejpůvodnější svobodu člověka“ (Foucault, 1995, s. 37).

Svoboda, jakožto ta nejvlastnější možnost lidské existence, je tedy tím, co se nám skrze sen dává. V tomto ohledu se nachází další zásadní rozkol s Freudovým pojetím, který na toto místo nejryzejší autenticity lidské existence dosazuje pudovost uloženou hluboko v nevědomí.

4.1 Obraz a obrazivost

Zásadním momentem Foucaultova bádání je rozlišení obrazu a obrazivosti, krok, díky němuž je umožněn přechod z vnímání snového obrazu do chápání jeho smyslu. Obraz je pro Foucaulta konečným momentem obrazivosti, je krystalickou formou, která je falešná tím, že vstupuje do mé přítomnosti v módu „jakoby“, v němž se snaží nahradit mou realitu (Foucault, 1995).

Naproti tomu obrazivost je potřeba chápat spíše jako pohyb, atmosféru, nebo naladění mého bytí. Obrazivost prostupuje mé prožívání, mou prostorovost, časovost, směřování mých tužeb a konečně i spění mého osudu. Proplétá se s realitou v „místě, kde svět má mezery a odmítá má přání“ (Foucault, 1995, s. 59) Obrazivost je tedy spojena s autenticitou a s pohybem vnitřní svobody.

„Mít obraz, představu, znamená tedy vzdát se představování a obrazivosti“ (Foucault, 1995, s. 61). To, že o snech hovoříme jako o obrazech a že si je takto pamatujeme, však ještě neznamená, že jsou opravdu obrazné povahy. Foucault postuluje, že snění je momentem obrazivosti a snový obraz jeho koncem, jeho smrtí. Pro pochopení významu snu, je tedy potřeba jít *za* obraz, avšak ne už způsobem, jaký zaujal Freud, ale cestou naznačenou Binswangerem, kdy hledáme podloží snových obrazů ve směrech svislé osy naší existence.

5 Medard Boss

Základním textem pro *daseinsanalytický* přístup k výkladu snů je kniha Medarda Bosse *Včera v noci se mi zdálo*. Zde vyvstávají klíčové myšlenky *daseinsanalytického* chápání snění, které se mnohdy rozkrývají skrze kritiku jiných přístupů k snovému výkladu, především pak freudovského a jungovského.

Typickou figurou Bossova textu je neustálé a neúnavné odmítání hlubinně-psychologických konceptů, pro jejichž tvrzení podle něj nemáme žádné oprávnění. Mezi tyto koncepty patří hlavně pojem „nevědomí“, dále pak třeba „přenos“ a „protipřenos“ nebo „snová práce“ (Boss, 2002, s. 19). V tomto směru je Boss důsledným zastáncem fenomenologické metody tak, jak ji ustanovil Heidegger v návaznosti na Husserla – vysvětlovat fenomény z nich samotných a nepřikládat k nim nic dalšího, nic, co se nenachází ve fenoménech samotných (Heidegger, 2018; Husserl, 2004)

Pro *daseinsanalytické* pojetí snu pak v podstatě stačí pouhé dvě základní otázky, které mohou být formulovány takto:

1. Pro které danosti je dotyčný člověk v určitém okamžiku dostatečně otevřený, aby jim ve svém vnímání mohl dopřát vstupu do svého světa?

2. Jakým zvláštním způsobem se k tomu, s čím se takto setkáváme, vztahujeme ve svém porozumění a odpovídání? (Boss, 2002).

Zatím zde tyto dvě otázky položíme bez dalšího explikování, pouze pro účel toho, aby bylo zřetelné, že snahou Medarda Bosse je očišťování nánosů, kterým především psychoanalytické uvažování zaneslo to, jak snění rozumíme a uvažujeme o něm.

5.1 Rozdíly snění a bdění

Výše zmíněné dvě otázky nejsou platné jen pro snící osobu. Stejně otázky klademe, ptáme-li se i po bdělé zkušenosti. Snění a bdění totiž podle Bosse nelze chápat v jakkoliv hierarchickém vztahu, tak jak se to děje ve směrech hlubinných, kde je snění vždy podřazeno bdění. V takto hierarchickém vztahu nemůže nikdy vyniknout bytnost snění jako takového, neboť od něj vždy již odcházíme, abychom jej vztáhli k bdělé zkušenosti a kauzálně dosvědčili. Boss se snaží vrátit snům jejich důležitost, jsou pro něj autonomním módem lidské existence, něčím, co je jiné nežli bdělý mód, avšak v žádném smyslu horší, vedlejší či podřadnější (Boss, 2002).

Zásadní dezinterpretace snového fenoménu vzniká podle Bosse už tím, jak o snech běžně hovoříme. Říkáme totiž, že „máme sen“. Tato formulace nám však evokuje nějaké vlastnictví a již výše zmíněnou hierarchickou strukturu. Sen však v žádném případě nevlastníme způsobem, jakým vlastníme předměty. Sen totiž není žádný předmět, ale je to specifický mód bytí. Mít sen tedy spíše znamená: „být člověk existující jedním určitým způsobem, způsobem existence, který se liší od bdění“ (Boss, 2002, s. 180)

Tendence chápat snění ve formě vlastnictví je blízká kauzálnímu přemýšlení a vývodům o snových obsazích, jakožto transformacích bdělých zkušeností. Chápeme-li totiž bdělý mód našeho bytí jako nadřazenější a přednější a zároveň též jako „skutečnější“, chytáme se rychle do pasti kauzálních vysvětlení typu „asi se mi to zdálo, protože jsem včera viděl/dělal toto“. Tento úkaz je běžný u osob nijak nezasvěcených do možností snové interpretace. Vyjevuje však mnohé o tom, jak moc jsme zasaženi

kauzálním typem uvažování a jak silné jsou převládající biologické představy o snění, jakožto ventilující produkci mozku (Růžička & Čálek, 2016).

Boss však ukazuje, že to, co dnes chápeme jako „skutečné,“ má svou dlouhou historii. Jako skutečné se dnes považuje především to, co je změřitelné a co může být nějak vykázano, jakožto předmět. V pojetí starých Řeků je však skutečné to, co vchází ze skrytosti do neskrytosti a co v této neskrytosti setrvává. Tímto způsobem jsou tedy zcela „skutečné“ a plnohodnotné i naše sny (Boss, 2002).

Rozdílnost snění a bdění tedy podle Bosse rozhodně nespočívá ve větší reálnosti či skutečnosti stavu bdění oproti stavu snění. To, co se zajisté různí, je určitá míra bdělosti, která je větší v bdělém stavu. Vyjevuje se nám to v momentech probuzení, kdy procitáme do větší bdělosti, ačkoliv si však tuto absentující bdělost ve stavu snu neuvědomujeme a máme pocit, že bdělejší být nemůžeme (skoro by se tedy dalo hovořit spíše o „snovém bdění“ nežli o snění). Stejně tak v našem bdění nemáme pocit, že bychom mohli procitnout do něčeho jiného, bdělejšího, ačkoliv tato možnost žádným způsobem vyvrácená není (Boss, 2002). Bdělost je tedy určitou mírou, která se v jednotlivých módech našeho bytí různí, není však bytostným rozdílem, na němž bychom mohli vykazovat odlišnosti bdělého a snového módu.

Jako rozhodující spatřuje Boss rozdíl mezi „oblastí otevřenosti a svobody, kterou je schopen vydržet a udržet na jedné straně snový a na druhé straně bdělý způsob existence“ (Boss, 2002, s. 203). To se projevuje tak, že ve snění je nám vše dáno v módu bezprostřední přítomnosti. V bdění jsme však otevřeni širšímu způsobu časovosti – můžeme se zdržovat jak ve své bývalosti a vzpomínkách, tak i v tom, co se nám může otevírat skrze naši budoucnost. Ve snění jako kdyby scházela schopnost vzpomínání, či představování. Ačkoliv se nám ve snu objevují osoby, které jsme již dlouho neviděli, tak nám nejsou nikdy dány ve stavu vzpomínky, ale vždy jsou teď a tady v bezprostřednosti. To stejné platí pro představování, kteréžto ze snění neznáme a které, pokud by snad bylo ve snu přítomné, tak pouze ve formě již konkrétní a bezprostřední danosti.

Další rozdílností snění od bdění je vždy fyzická a materiální danost jevů, se kterými se ve snění střetáváme. Zatímco v bdění můžeme pobývat v našem myšlení a abstrahovat od toho, co se nám dává v přítomnosti, ve snění je vše příliš jsoící, zřetelné a smyslové.

Významovost obou módů však může být totožná. Zřetelně to můžeme vidět na příkladu snu jedné klientky, který Boss uvádí:

Dokonce i jeptiška, která byla v bdělém stavu navyklá žít takřka výlučně jen pro sebe a vysoce duchovním způsobem přemýšlet o abstraktních problémech, se během snění neustále vyrovnávala s tělesně přítomnými, smyslově vnímatelnými partnery. Jednoho večera se před usnutím ještě hroužila do reflexí o hodnotě celibátu a o významu smyslu manželství, a to zcela jen abstraktně teologicky, bez vztahu k sobě samé nebo k jiným konkrétním lidem. Výpověď o snu, který pak následoval, zněla: *Spolu se sestrou K. sestupuji po schodech a vyprávím jí, že nahoře v chrámu při oddavkách farář St. četl velmi krásnou modlitbu pro novomanžele. Dodala jsem k tomu, že bych nikdy nevěřila, že by se lidé společně mohli modlit tak, jak jsem to viděla u snoubeneckého páru. Takového muže, se kterým bych byla s to se takto modlit, bych si mohla vzít. Sestra K. věří, že celibát má přece jen vyšší hodnotu.* (Boss, 2002, s. 210)

Na tomto příkladu je patrné, jak jedna významovost – celibát, kterou jeptiška ve svém bdělém životě prozkoumává pouze myšlenkově v abstraktních reflexích, se jí v jejím snovém světě nedává již nijak abstraktně, ale naopak velmi smyslově hmotně skrze konkrétní osoby konající konkrétní úkony.

Snění je podle Bosse ochuzené o tento rozměr bdění, kdy můžeme takto abstraktně prodlévat v aktuálně nepřítomných jsoucnech. V tomto ohledu je snová existence užší a chudší, avšak díky této ochuzenosti je o to více terapeuticky cenná. To, že sen „umí“ dát jen konkrétní smyslové formy, umožňuje „vidět“ to, jak v daných situacích jsme, jak si v nich stojíme. Boss pak rozlišuje určité způsoby „vidění“ – ve snu vidíme to, co je materiální, zatímco v bdění může toto „vidění“ nabýt formy „vhledu“. Vhled nám umožňuje zahlédnout podstatu, něco, co materiální jsoucno zakládá a je v posledku vlastně pravdivější a podstatnější. Právě snový výklad pak umožňuje dobrat se na konkrétních smyslových formách vhledů, které jsou snící existenci nepřístupné (Boss, 2002).

5.2 Výklad

Samotný snový výklad se tedy opírá o dvě již výše zmíněné otázky. Jakým danostem jsme zrovna otevřeni, a jak na ně odpovídáme? Všechno ostatní je pro Bosse již jen svévolný spekulativní dodatek. Důkladně to ilustruje na příkladu motivu psa ve snu. S odkazem na hlubinně-psychologické směry se táže, proč by pes ve snu nemohl zůstat jen psem? Když se se psem potkáme v bdělé realitě, nijak nepředpokládáme, že by pes na ulici byl výtvozem naší psychiky a naší personifikací. Stejně tak je třeba přistupovat k psovi snovému, neboť ve snu samotném není nikde žádný doklad o tom, že by snový pes měl být něčím jiným než psem (Boss, 2002).

Co tedy můžeme sledovat? Můžeme vidět, že snící je otevřený vůči danostem, které přináší psí existence. To samo o sobě je již plné významů, neboť pes je třeba specifický ve své vztahovosti, která je určitým způsobem upnutá na jednu osobu věrně, ale též nesvobodně. Nebudeme zde uvádět další výčet toho, co psí bytí s sebou nese, jak to důkladně rozkrývá Boss (Boss, 2002). Je však důležité poukázat na to, že každá danost, se kterou se setkáváme, ať už ve snovém nebo v bdělém životě, je plná mnohočetných významovostí, které nás mohou oslovit.

Jsou-li snící a jeho případný vykladač dostatečně schopni setrvat důkladně a citlivě u snového fenoménu, tak, jak se zjevil ve snu, mohou pak nadále zkoumat odpovídání člověka na jeho snovou zkušenost a jeho momentální ladění. Jestliže se u snového výkladu ukázalo, že je podstatným momentem nesvoboda psí existence, mohou následovat otázky Bossem formulované takto:

Nejste jako probuzený za prvé schopen mnohem jasněji vidět, že teď můžete poznat i něco z nesvobodné, jakoby psí propadlosti tomu, s čím se lze setkat, která jako jistá lidská možnost chování náleží i k vašemu vlastnímu existování, a jíž jste tedy i vy sám? (Boss, 2002, s. 35)

A následně:

Nemůžete teď, v bdělém stavu, analogické panické strachové chování, jaké jste ve snu zažil vůči psovi z vnějšího světa, u sebe předvídat také vůči svým vlastním, podobně jako u zvířat nesvobodným životním možnostem? (Boss, 2002, s. 35)

Snící tedy zažil nějaké setkání se psem, které mu skrze bdělý vhled umožňuje nové odpovídající ladění vůči jeho životním možnostem. Nejde zde však nikterak o nalézání vlastní psovitosti a ztotožňování snového psa se snící osobou, jak tomu může nastat ve výkladech vycházejících ze subjektové roviny (Fábik, 2020). To, že se určitá významovost odryla snícimu právě skrze psa, jakožto něčeho, čím není samotný snící, je nesmírně podstatné, neboť jak říká Boss: „určité způsoby chování jsou schopny snící osobu oslovit jenom ze snové danosti, která nepatří jejímu vlastnímu existování“ (Boss, 2002, s. 36).

6 Eugene Gendlin

Na Bosse zareagoval ve své kritice Gendlin, který tvrdí, že Boss sice zastává fenomenologické koncepty, avšak jejich aplikace je podobná metodám, které Boss sám kritizuje.

To pozitivní, co Boss přinesl nového do porozumění snění, spatřuje Gendlin ve třech bodech.

1. Boss nás uvolnil z toho, abychom prováděli snový výklad jako jakési slovníkové překládání snových prvků do již existujících teorií, které se zaštiťují nálepkou vědeckosti, ale přitom jsou zcela odvislé na svévoli toho kterého vykladače.
2. Boss pracuje s Heideggerovým pojmem bytí ve světě, díky čemuž mají jeho výklady interpersonální směr, oproti intrapsychickému subjektivistickému čtení ve Freudových a Jungových výkladech.
3. Boss přinesl dva důležité aspekty, které je potřeba vzít v potaz, tedy – vztaženost k danostem, které se nám skrze sen otevřely a odpověď na takto nově vyjevené možnosti (Gendlin, 1977).

Výtka vůči Bossovi je zaměřena vůči jednoznačnosti a rezolutnosti interpretací, které podává ve své knize *Včera v noci se mi zdálo*. Gendlin zde ukazuje Bossovu reinterpetaci dvou snů, které vykládali v prvním případě jungiánský psychoterapeut a v druhém Rollo May. Boss nalézá v obou čteních chybné vývody a nahrazuje je svou vlastní interpretací,

kteřá je podle něj fenomenologická. Gendlin však upozorňuje na to, že Boss tak činí s naprostou svévolí, kterou on sám kritizuje na cizích výkladech (Gendlin, 1977).

V Bossově reinterpetaci totiž zcela chybí osoba snícího, která jako jediná může přes svoji žitou zkušenost ukotvit to, že výklad postupuje správným směrem. Bez snícího se tak nemůže nikterak hovořit o výkladu, ale spíše o různých pokusech, jejichž pravdivost by se mohla ověřit až skrze reakci snící osoby. To, zdali interpretace snu je odpovídající, se nedá poznat čistě kognitivně. To, co vypovídá o „správnosti“ výkladu, může být například změna pohledu osoby, již je sen vykládán. Můžeme vidět, jako by ožila, nebo třeba slyšet její prohloubený dech. V momentech jako jsou tyto, člověk jednoduše pozná, že mu tento výklad sedí, že to je ono (Gendlin, 1977).

Gendlin sám navrhuje, jak by mohl vypadat fenomenologický postup snového výkladu. Spočíval by v postupném odhalování fenoménu. Lidská zkušenost podle Gendlina stojí na procesu určitého vyjevování. Jestliže se nám skrze nějaké tvrzení něco vyjeví, podněcuje nás to pak následně k hledání dalších aspektů toho, co se nám vyjevilo. Toto další prohlubování a postupování pak třeba může vést k tomu, že pozměníme původní tvrzení, že dojdeme na této cestě k tomu, že původní tvrzení je již příliš vzdálené od toho, kam jsme se dobrali nyní. Tento postup není přísně logický, avšak cesta mezi jednotlivými kroky je srozumitelná pro toho, kdo ji podstoupil (Gendlin, 1977).

Tímto způsobem by pak byl veden výklad snu. Základním principem by bylo to, že je zde potřeba každé nové tvrzení opřít o zkušenost snícího člověka. Neustále ve zkušenosti ověřovat, zdali nápady a návrhy, které snící nebo vykládající osoba přináší, opravdu sedí a jsou přiměřené povaze snu. Pro Gendlina by takto prováděný výklad naplňoval nejen fenomenologické koncepty, ale byl by též metodologicky fenomenologický (Gendlin, 1977).

Gendlin tedy pobízí, abychom snový výklad v každém bodě opírali o zkušenost snícího. Problematickým bodem tohoto postupu může být to, jak máme nakládat s asociacemi kolujícími okolo snu. Boss rezolutně odmítá užívání volného asociování, tak jak to razil Freud, neboť se tím odvracíme od snu samotného. Podle Gendlina je však něco jiného, jestliže takto odmítáme i asociace snícího a nahrazujeme je „správným“ fenomenologickým výkladem. Snící, neškolený ve fenomenologii a daseinsanalytické

psychoterapii, by pak mohl lehce nabýt pocitu odcizenosti vůči svým vlastním nápadům, což by následně mohlo mít podobně škodlivý efekt, jaký Boss přisuzuje dezinterpretacím hlubinně-psychologických výkladů (Gendlin, 1977).

Myslím, že Gendlinova kritika je adekvátní a naráží na sporná místa Bossova textu. Je zcela evidentní, že Bossovým záměrem bylo osvětlit daseinsanalytické pojetí snu skrze kritiku jiných výkladů. V mnoha ohledech se však zdá, že sám nebyl zcela důsledný v aplikaci fenomenologické metody. Narážíme zde však také na meze psaného textu. Přenést živou zkušenost snového vykládání do slov je téměř nemožným pokusem. Neboť, jak uvádí Gendlin, cesta, která se takto ujde, se nemusí jevit nikterak logicky, což je zapříčiněno právě tím, že nemáme zážitek postupného ověřování oprávněnosti toho kterého postupu, který se děje pouze v živé interakci mezi snícím a vykladačem.

7 Dreyer Kruger

Zastáncem Bossova přístupu je Dreyer Kruger. Též zdůrazňuje důležitost toho, že je v daseinsanalýze člověk chápáný jako bytí ve světě, které je vždy ke vztahu k něčemu – myslíme něco, milujeme někoho, máme radost z něčeho... V tomto pojetí pak ani nelze hovořit o nějakém intrapsychickém nitru, neboť „uvnitř“ se nic nenachází. Jsme vždy „venku“, již u věcí a lidí, ke kterým se vztahujeme, na které vzpomínáme a které máme ve své životní historii. Sen tedy není nějaký „vnitřní“ stav oproti „vnějšmu“ bdění. Je to sice jiný způsob existence, který ovšem též tematizuje naše bytí ve světě (Kruger, 1982).

Jako hlavní bod snového výkladu spatřuje Kruger to, že především vycházíme ze snu samotného a snažíme se vidět, co je zřejmé ze snu samotného. Toto kritérium podle Krugera zcela minul Gendlin ve své kritice Bosse. Určité významy jsou totiž zřejmé z toho, jak je fenomén dán, aniž bychom nutně potřebovali další ověřování a doptávání, abychom pochopili, oč jde. Například, vidíme-li někoho, jak zvedá ruku a svírá dlaň v pěst, „vidíme“ zároveň i akt agrese. To, co zříme, není v první řadě pohyb ruky a prstů, ze kterého bychom až následně pochopili význam tohoto pohybu. Význam se naopak dává už v gestu samotném, je zřejmý okamžitě (Kruger, 1982).

Zůstaneme-li tedy striktně u snu samotného a nepřidáváme k němu nic zvenčí, jsou pak některé z nich zřejmé na první pohled. Takovýto sen uvádí Čálek: „Například mladé pacientce se zdálo, že plave vedle člunu, ve kterém sedí její matka a stlačuje jí hlavu pod vodu“ (Růžička & Čálek, 2016). Zde vzájemný vztah a chování obou postav jednoznačně ukazuje smysl snu.

Gendlin by zřejmě takovouto jednoznačnost neuznával, neboť by zde chybělo ověření ze strany snící osoby. Ačkoliv Boss sám neprováděl výklad snů jako obousměrný dialog se snící osobou, kde by obě strany vzájemně objevovaly významy ve snu, a spíše podával výklad tak, aby byl přiměřený porozumění snové osobě, nevylučuje Kruger, že by daseinsanalytický terapeut nemohl takto postupovat. Aby se však dostálo daseinsanalytickému postupu tak, jak jej postuloval Boss, není přípustné, aby do výkladu přicházely jakékoli asociace, ať už ze strany vykládajícího nebo snícího (Kruger, 1982).

Sám Kruger však přináší určité předporozumění snovým fenoménům, které nevychází z nich samotných. Postavy, které snící střetává ve snu, jsou podle Krugera jednoznačně nerealizovanými možnostmi snícího, které on sám v bdění není schopný zahlédnout (Kruger, 1982).

Tato diskuse znovu nastiňuje zásadní otázku možnosti vykládání snů, tedy tu – do jaké míry může být sen výpovědný sám o sobě a do jaké míry je k jeho pochopení potřebné ozřejmování ze strany snící osoby?

8 Eric Craig

Podnětný pokus, který určitým způsobem nastiňuje možnosti výkladu snu z něho samotného bez přítomnosti snící osoby, učinil Eric Craig. Pokusil se o reinterpetaci výše zmíněného Freudova snu o Irmě na podkladu daseinsanalýzy (Craig, 1988). Snaží se zde ukázat, že lze vyčíst mnohé z manifestního významu snu a že Freudovo tvrzení: „asi nikdo, kdo vzal na vědomí úvodní zprávu a obsah snu, nemůže tušit, co sen znamená“ (Freud, 1994, s. 68) je plné předsudků.

Podle Craiga je Freudův sen naopak už na první pohled plný významů. Craig sleduje Freudův sen z pohledu existenciálů: prostorovost, časovosti a naladěnosti. Z pohledu prostorovosti vidíme, že se Freud pohybuje v prostředí naplněném vztahy k druhým osobám. Zprvu zde pobývá volně, až se následně jeho prostor stáhne pouze k jedné osobě. Z pohledu časovosti je Freud v živelné a pulsující přítomnosti, ovšem skrze Irmu se vztahuje i k minulému (předešlá péče o ni) a budoucími (Dr. M řekne, že v budoucnu přistoupí dysenterie). Naladění se v průběhu snu pozměňuje z kolegiálně sociální interakce do starosti o Irmu (Craig, 1988).

Craig si všímá dalších podstatných posunů ve Freudově snu. Je zde posun od vztahu k ženě ke vztahu k mužům kolegům, dále pak z aktivity Freudova snažení do pasivity, kdy spoléhá na Dr. M a následně podstatný odklon od žité zkušenosti a hledání smyslu onemocnění k medicínskému uvažování, kdy Freuda ve snu napadá, že by příčina problémů mohla být organická. Především tento poslední posun radikálně promění Freudovo vztahování se k Irmě, která se z lidské bytosti plné hloubky náhle zredukuje na pasivního pacienta a objekt zájmu medicínské praxe (Craig, 1988).

Craig rozumí tomuto poslednímu posunu jako pohybu zapříčiněnému úzkostí. V konfrontaci s něčím novým a neznámým se Freud odvrací od spolubytí s druhou lidskou osobou k tomu, co již velmi dobře zná a v čem byl profesně vyškolen. Do hlubších rovin výkladu tohoto snu se Craig nepouští, neboť samozřejmě neměl k dispozici snící osobu. Přesto je však podle něj zjevné, že je možné mnohé vyčíst již ze samotného manifestního snového obsahu (Craig, 1988).

Z fenomenologického pohledu je latentní snový význam vždy jen pohledem bdících osob. O latentním kontextu hovoříme již jako bdící osoby, hovoříme o našem rozumění danému snu, o našich vhladech do něj. Metafory a analogie, které shledáváme v souvislosti se snem, tak nejsou nikdy pohledem snícího, když sní (Craig, 1988). Tento přístup zachovává autonomii snového života a jeho v psychoanalýze zavrhaného manifestního obsahu. Stále totiž neexistuje žádné oprávnění proto, abychom mohli odvrhnout „zdánlivý“ snový obsah a hovořit o nějakém „opravdovém“, vyvěrajícím ze snových myšlenek či jiného skrytého zdroje.

9 Uta Jaenicke a Alice Holzhey-Kunz

Nový směr ve snovém výkladu přináší Uta Jaenicke. Ta se částečně vrací k mnohým postulátům Freudova výkladu snů, avšak obohacených o Heideggerovu filosofii. Na rozdíl od Bossova odmítnutí rozdělovat sen na manifestní a latentní obsah, přímo nezavrhuje toto dělení. V čem se však pro ni zásadně odlišuje psychoanalýza od daseinsanalýzy, je to, jakým způsobem oba směry chápou strukturu, z níž snění vyvěrá. Freud hovoří o nevědomí, zatímco Heidegger o existenciální situaci, která se snící osobě zjevuje (Jaenicke, 1996).

Jaenicke vychází z hermeneutického přístupu Holzhey-Kunz, která rozpracovává Heideggerovu tezi, že pro Dasein je otázka jeho bytí vždy ústředním tématem, které dříme jako podloží všech jeho ontických starostí. Ve snech jsme blíže ontologické rovině naší existence, neboť jsme opustili sdílený svět, v němž sdílíme s ostatními naše strasti ontické denní báze, a vrhli jsme se vstříc našemu soukromému světu, kde se odhaluje ontologická rovina těchto strastí (Holzhey-Kunz, 2012).

Pro Jaenicke je Bossova metoda nedostatečná tím, že zůstává příliš deskriptivní (Jaenicke, 2008). Bossovým hlavním záměrem je uvolnit snícího z jeho svazků a pout, které mu brání ve volném rozhodování o jeho existenci. Tyto svazky jsou vytvořeny tlakem a názory dospělých osob, které ovlivnily snícího v jeho dětství. Boss však nechce jít do jejich jádra, neboť je považuje za jakýsi nános, který je v životě jedince nadbytečný, a který je třeba opustit, aby se člověku rozšířily možnosti jeho svobody. Pro Jaenicke jsou však situace z dětství východiskem pro její metodu výkladu snu. Formativní události z raného dětství nás totiž učinily specificky citlivými a ovlivnily též naše následné prožívání, neboť působí na úrovni našeho podvědomí. V tomto ohledu je tedy její přístup bližší Freudovi než Bossovi (Jaenicke, 1996).

Freudovo pojetí cenzurní funkce je v tomto novém daseinsanalytickém pohledu opět platné. Ne však ve smyslu potlačování konfliktních dětských přání, ale spíše jako jakýsi filtr, který brání našemu autentickému vztahu s naším bytím a který prostupuje naše denní prožívání zúžené ontickými strastmi. Ve snění se tento cenzurní filtr oslabuje, aby se mohly odhalit ontologické motivy naší existence (Holzhey-Kunz, 2012).

Zvláštní důraz při výkladu snů pak má být kladen na náladu, která je ve snění přítomná, neboť podle Heideggera se skrze nálady ukazuje to, co je pro naše bytí to podstatné (Jaenicke, 1996). Jakožto základní element našeho snění pak Jaenicke spatřuje úzkost. Úzkost je určitou základní náladou, která patří Dasein a která nás nejvěrněji konfrontuje s naším vlastním bytím. Například strach je podle Heideggera jen obalenou zahalenou úzkostí, neboť je namířen vůči něčemu konkrétnímu, zatímco nekonkrétní úzkost nás otevírá neznámému. Střetnutí s úzkostí nás vyhazuje z našeho běžného přemýšlení a zabývání se všedními záležitostmi. Je to zážitek otřesu, od něhož máme tendenci běžně unikat (Jaenicke, 2020).

Úzkost je podle Jaenicke původcem všeho našeho snění. Každý sen vyvěrá z úzkosti a tím nás konfrontuje s ontologickými otázkami po našem bytí (Jaenicke, 2020). Z tohoto pohledu již není možné zastávat Bossovo stanovisko, abychom vycházeli pouze ze snu samotného. Od fenomenologické metody, u níž je hlavním požadavkem důsledně setrvat u fenoménu samotného, se odkláňíme k metodě hermeneutické. Zásadní je požadavek proniknout do jádra existenciální situace snící osoby, které se přes snění nutně promítá do aktuální životní situace bdící existence a vice versa. Aby se nám toto proniknutí zdařilo, používá k tomu tato nová daseinsanalytická metoda výkladu snu to, co přinesl Freud a co Boss odmítl, tedy metodu asociací a vzpomínky na rezidua z předchozího dne (Holzhey-Kunz, 2012).

Co však z Bossova učení zůstává a co tento nový přístup uchovává, je důraz na důležitost manifestního snového materiálu, neboť všechny rozdílnosti a nuance hrají roli při výkladu ontologické roviny snu. Holzhey-Kunz uvádí snový obraz pířka – je něco zcela jiného, jestliže vidíme pířko osamoceně plovát ve vzduchu, nebo jsme-li ve snu my sami tímto pířkem. Zcela jiný význam by pak mělo snít o tom, že vidíme let ptáka, či dokonce snít o tom, že my sami jsme touto možností svobodného pohybu (Holzhey-Kunz, 2012). Návrat k Freudovi se tedy odehrává v rovině metodologické, nikoliv však v rovině významové a v rozumění toho, co to je člověk.

9.1 Příklad snového výkladu

Pro ilustraci tohoto přístupu uvádím výklad dvou snů od Jaenicke (Jaenicke, 2020). Tyto sny byly u snící vyprovokovány znepokojivou zprávou o vážném

onemocnění jedné její blízké osoby. V prvním ze snů snící po obsahové stránce znovu prožila událost z předchozího dne, ovšem emocionálně ještě intenzivněji než během bdění. Sen ji ještě více konfrontoval s tíhou lidské konečnosti. Význam snu byl jednoznačný – přiblížení toho, že smrt je vždy za dveřmi, že můžeme zemřít v každém okamžiku a každém věku. Úzkost, která se tímto otevřela, nebylo možné umírnit jakoukoliv intelektuální interpretací a setrvala u bdící i v jejím bdění v podobě silně proměněné nálady.

Ve snu následující noci přišel sen, v němž snící s hrůzou sleduje hada, který vyrazil z rohu místnosti a pronikl otevřeným oknem ven, což snící přineslo částečnou úlevu. Had následně zůstal za sklem s pohledem upřeným dovnitř místnosti a s evidentní tendencí komunikovat. Následovalo něco, co snící sledovala s naprostým úžasem – malá holčička se přiblížila k hadovi a začala jej ze své strany místnosti přes sklo hladit. Snící sledovala tuto scénu s hrůzou a fascinací, vděčná za sklo, které oddělovalo obě tyto bytosti.

Jaenicke tomuto druhému snu rozumí jako posunu v chápání celé situace snící osobou. Neohraničená úzkost je nyní zformována do lépe uchopitelného tvaru v podobě strachu z hada. Konkrétní podoba tohoto strachu umožňuje širší paletu našeho jednání – můžeme utéct, zaútočit či zamrznout, avšak máme již konkrétnější možnost nežli ve střetu s neuchopitelnou úzkostí, kterou v nás vyvolává smrtelná nemoc. Porozumění, které snící takto nabyla, je silně subjektivní, nejde o žádné faktické pochopení situace, ale o specifickou obrazivost snu, která není objektivně předatelná jiné lidské existenci.

Jaenicke tyto sny uvádí jakožto doklad toho, že v jádru každého snu je přítomná úzkost, která odhaluje naši starost o naše bytí. Většinu snů však tuto úzkost zahaluje do podoby jiné nálady. Čím více je však nějaký sen nekonkrétní, iracionální, zahalený, tím více odhaluje tuto naši primární náladu (Jaenicke, 2020). Můžeme tedy vidět, že Jaenicke snový výklad hojně proplétá s existenciální situací snící a s tím, co se během bdění odehrává a co v něm prožívá.

10 Petr Rezek

V návaznosti na Bosse nám podle filosofa Rezka fenomenologický výklad snů poukazuje na to, že je potřeba jinak myslet to, jak chápeme naši bdělou zkušenost. Člověk je ve fenomenologii totiž chápán jako otevřenost vůči tomu, co potkává – z fenoménů, které se mu dávají, je schopen zahlédnout pouze to, čemu je otevřen. Tím pádem není důvod rozlišovat snění a bdění, obojí je součástí našeho existování. To, co Rezek pojmenovává jako rozdílné, je rozdíl historicity a kontinuity (to, že se ráno probudíme tam, kde jsme v noci usnuli), kterou naše bdění oproti snění obsahuje (Rezek, 2008).

Přesto máme tendenci sen lehce „vyřídit“, což se děje například tím, že si jej vysvětlíme na základě nějaké bdělé zkušenosti, na základě čehož se nám zdá sen jako „jasný“, ačkoliv se tímto způsobem obíráme o možnost hlubšího porozumění nám samotným. Čím se však děje to, že potřebu vysvětlení neuplatňujeme i na naši bdělou zkušenost? Věci, které potkáváme v bdění, totiž bereme jako na nás nezávislé, jako danosti vnějšího světa, které si nemůžeme „vymyslet“. U snů však tento předsudek, který se pak odvíjí do teorií, které sen čtou z pozice subjektu, setrvává (Rezek, 2008).

Snění se nám vždycky vyjevuje jako určitá výzva. Dává se po probuzení tak, že žádá vysvětlení. Tento stav známe z bdění pouze z okamžiků, kdy jsme „jako ve snu“, což Rezek vysvětluje jako momenty pro nás naplněné velmi silnou významovostí. Zde Rezek navazuje na Bosse v tom, že ve snění jsme vždy velmi intenzivně ve smyslovém vnímání toho, co se nám dává, zatímco v bdění vůči tomu můžeme zaujmout intelektuální distanci.

Základní otázkou, kterou má vykladač pokládat, není otázka *proč*, ale *jak*? Není totiž podstatné, proč se mi zdá například o psovi, ale jak se k tomuto psovi ve svém snu vztahuji. Způsob, jakým se vztahuji k psovi, zároveň odhaluje mnohem více než samotný vztah snícího k tomuto psovi. Člověk je podle Rezka strukturou, v níž jednotlivé momenty zároveň vždy odkazují k celku. Když tedy skrze výklad zahlédneme, jak se snící vztahuje k psovi, můžeme tím pádem odhalit, jaké je obecněji jeho vztahování a jeho otevřenost. Lapidárně můžeme tuto skutečnost vyjádřit tak, že „nebude rozdílu mezi snem o psu a snem o květině. Základní bude, JAK se k tomu, co se ukazuje, dotyčný chová. On se ovšem, jak již víme, s věcí nemůže setkat jinak než na základě své otevřenosti“ (Rezek, 2008, s. 84).

Tím pádem je každý sen snem typickým. Typickým pro člověka, kterému se zdá, jelikož vyjevuje jeho otevřenost, která zůstává stabilní napříč fenomény, se kterými se setkává. Příklad takového „typického“ snu je následovný:

Jedu ráno do práce autobusem jako obvykle. Je tam řada známých, se kterými denně jezdím. Vystupuji na obvyklé zastávce, cestující zůstávají v autobuse. Všechno začíná být jiné. Jdu po ní cestou a na obzoru vidím něco bílého. Přibližuji se a spatřuji, že je to nahá žena (dívka, kterou zná od mládí), která leží na kraji cesty. Přistupuji k ní a chci ji obejmout, jakmile se jí dotknu, promění se v něco odporně slizkého – byl jsem najednou pln odporu. (Rezek, 2008, s. 87)

Typické je zde pro Rezka snícího vztahování k ženě. Následuje otázka: „Nemáte dojem, že se žena promění v něco odporného jen pro toho, koho dotek s ní vůbec nepromění? Nejste vlastně uzavřen proměně, která takový dotyk provází?“ (Rezek, 2008, s. 88).

Tento návrh může snící přijmout nebo odmítnout. Je to nabídka zahlédnutí nežité možnosti ze strany terapeuta vůči snícímu. Nejedná se o invazivní interpretaci, která by nepřipouštěla jiné řešení. To, zdali snící tuto pobídku přijme jako trefnou, pak záleží na tom, jakým způsobem je otevřen širším či jiným možnostem vztahování, než jakými disponuje v současnosti.

11 Oldřich Čálek

Čálek navazuje především na fenomenologickou linii, kterou vymezil Boss, tedy důsledně nechávat sen tím, čím je a nepředpokládat, že je v něm něco jiného, než co se nám jeví. Sny nám pak umožňují vidět vztahové možnosti snícího a jeho ustálené a dlouhodobé dispozice. Jsou určitým druhem řeči, samomluvou, která není kontrolována bdělým nárokem a která snícímu umožňuje zahlédnout věci, které si za bdění neuvědomuje jako podstatné (Růžička & Čálek, 2016).

Veliký důraz klade Čálek na osobu snícího. Ta je hlavním arbitrem správnosti snového výkladu. Ona rozhoduje, co sedí a co neseď a má též právo v jakékoliv fázi

výkladu postup stopnout. Daseinsanalytický výklad totiž nesmí být invazivní. V porovnání s jinými směry se tak může jevit jako málo zajímavý, neobjevný či příliš šetrný, neboť snící se zde povětšinou nedovídá nové a šokující informace o sobě samém. Je to výklad, který je důsledně individualizovaný a který respektuje specifčnost zkušenosti každého jednotlivce (Růžička & Čálek, 2016).

Rozdíl s Bossem je právě v důrazu na primát snící osoby v potvrzování správnosti výkladu: „Boss preferuje tento celostní přístup k výkladu snu, který vlastně spočívá na jednorázovém fenomenologickém vhledu. Poznává, že ukáže-li se ve snu např. pes, je třeba se zabývat celou významovou náplní psa, a nikoli jeho jednotlivými chlupy“ (Růžička & Čálek, 2016, s. 30). Takovýto jednorázový vhled však může v něčem opomenout důležitost určitých detailů, například toho, že specifický chlup určitého specifického psa je pro snícího nesmírně důležitý a že může změnit výklad celého snového postupu.

Některé ze snů jsou na první pohled velmi neprůhledné a neumožňují bezprostřední vhled. Čálek proto hovoří o postupu tzv. „hermeneutického kruhu“ (Růžička & Čálek, 2016). Jedná se o způsob dotazování snícího na motivy z jeho snu, který ve formě kroužení pendluje mezi fokusem na specifické detaily a mezi celkem snu. Tímto postupem můžeme získat větší a hlubší porozumění, než které se nám může ukázat v prvním nastínění. Ukazuje se, že porozumění určité části snu může být rozhodující pro pochopení celého snu a může dokonce vést k úplně jinému výkladu, než jaký se ukazoval v dosavadním průběhu:

Například starší ženě se zdálo o tom, jak na peronu podzemní dráhy potkala svou matku. Snící to zprvu pochopila jako připomínku vlastního stárnutí. Avšak po podrobném výkladu momentu, kdy nesla matku v náruči, se ukázalo, že šlo o výzvu, aby se dcera o svou staříčkou matku žijící na venkově začala více starat přesto, že s ní má velké neshody. (Růžička & Čálek, 2016, s. 31)

Čálek se velmi důkladně věnuje popisu způsobu dotazování, neboť snový výklad je jakýmsi uměním tázat se, umět přesně načasovat a vycítit na co, kdy a jak se snícího zeptat. Čálek vytyčuje v návaznosti na Condrea (1994) tři základní typy otázek:

- A) Otázky zjišťující, kde a kdy se dotýčný sen odehrává.
- B) Otázky týkající se toho, kdo a co ve snu vystupuje.
- C) Otázky na to, jak se snové zjevy snící osobě představují, tj. jak je během snění prožívala. (Růžička & Čálek, 2016, s. 26)

Pořadí otázek však není rigidní a je možné mezi nimi přeskakovat, abychom se v rámci hermeneutického kruhu dobrali porozumění snovým významům. Během výkladu může dojít k tomu, že vykladač je v předstihu před snícím v rozumnění snu. Je možné nabídnout snícímu nástin výkladu, avšak je vždy lepší, pokud se snící dobere svého výkladu sám. Daseinsanalytický snový výklad se snaží dbát na autonomii snící osoby a zároveň nevytvářet hierarchické postavení, v němž by vykladač stál jako autorita, které je snící osoba vydána všanc. Zároveň zde není požadavek na okamžité dobrání se pravdy, neboť: „s pravdou není vhodné násilně spěchat. Někomu její poznání a přiznání trvá déle a je to vlastně věc dlouhodobě získávané důvěry“ (Růžička & Čálek, 2016, s. 23).

Nabídky výkladu ze strany vykládajícího mohou být různého druhu, je však třeba dbát na to, aby neměly uzavřený a definující charakter. Jedním z postupů může být parafrázování, dále pak nastínění tématu, o kterém si myslíme, že sen pojednává. Zaměříme-li se na pocitové nastavení snícího během určité snové situace, může vyvstat nabídka v podobě otázky: „V tomto snu se dostáváte do nějakého konfliktu a při něm se chováte tak a tak... Nepřipomíná vám to něco z vašeho bdělého života?“ (Růžička & Čálek, 2016, s. 33). To, jakým způsobem může vykladač uvést sen do souvislosti s bdělým životem, závisí na jeho znalosti každodenního života snícího, což se může dít v rámci dlouhodobé terapie, ne však při jednorázovém kontaktu. Díky neinvazivnosti daseinsanalytického postupu je navíc v pořádku, pokud si snící chce nechat snovou souvislost s bdělým životem pro sebe.

12 Jiří Růžička

Růžička v mnohém souzní s Čálkem, v některých aspektech však nasvětčuje souvislosti jinak či rozkrývá otázky, které jeho kolega nepokládá. Souvislost snění a bdění je podle něj možné během výkladu tematizovat, avšak je vždy potřeba zachovávat svébytnost obou způsobů existence. Propojení se děje ve dvou formách, kterými jsou

paralely (časové či prostorové souběhy bdělého a snového života) a analogie (podobnost skrze vlastnosti a významy). Je ovšem též zcela možné pobývat jen ve snu samotném a nikterak nepřeklápat jeho význam do bdělé zkušenosti (Růžička & Čálek, 2016).

Některé sny otevírají oblasti a možnosti, které jsou specifické jen pro snovou zkušenost. Růžička uvádí takový příklad snu, v němž se objevuje něco zcela nového oproti bdělé zkušenosti:

Zdá se mi, že se probouzím s nějakým nepříjemným pocitem a úzkostným tušením. Něco mi tady nehraje, něco není v pořádku. Rozhlížím se po svém rozlehlém pokoji, je veliký, prostorný, na široké posteli ležím sám. Je hluboká noc, světlo zvenku je nepatrné, takže rozeznávám spíše obrysy nežli celé věci. Dívám se zleva doprava a nevidím nic, ale bojím se podívat dál po celém obvodu pomyslného horizontu. Nemohu jinak než pokračovat. Uviděl jsem temnou, skutečně černočernou siluetu se zvláštními, jakoby do tvaru pyramidy utvářenými rohy. Temná bytost měla dvě laserově pronikavé oči, které v temnotě žhnuly jako nejbělejší reflektory. Cítil jsem, že z těch pronikavých očí sálal mrazivě spalující chlad. V jejich palčivé mrazivosti se zračila nemilosrdná a bezcitná nenávist a zloba, která, když se na někoho upřela a pohledem zmocnila, tak jí propadl a byl navždy ztracen. Úplně jsem byl zbrocený potem a polomrtvý strachem. Jen jsem si přál, aby se na mně svým pohledem nezastavila, protože bych jí nebyl schopen čelit, a tak bych byl jako člověk zničen a nenávratně ztracen. Už předem jsem věděl, že bych byl schopen udělat cokoli, jen abych se vyhnul jejímu zájmu, zlobě a neocítl se v její nemilosti. Také jsem si s lítostí a zděšením uvědomil, že nikde není nablízku někdo, kdo by mi mohl jakkoli pomoci. Naštěstí mě reflektor jeho pohledu lhostejně přešel a bez zájmu pokračoval dál. Ještě děsivější pak bylo, co následovalo. Na zlomek času jsem totiž pocítil zklamání, že si mě ta bytost nepovšimla. K smrti mě to vylekalo, protože jsem si okamžitě uvědomil, že moje myšlenky by u té postavy mohly vyvolat její pozornost a zájem o moji osobu. Zadusil jsem tu myšlenku vlastním děsem, který mě opanoval, ale i ten jsem musel skrýt. Jen nedat najevo emoce, osobně se neprojevat, nemít žádný vlastní názor, cítění. Mít pokorný strach sice nezaručovalo bezpečí, ale ten nesměl být okatý, jinak by budil podezření a také by tu bytost mohl

rozčilovat nebo pobouřit. Reflektor jejího zájmu už naštěstí pokračoval dál. Snad nikdy v životě se mi tak neulevilo. Jak tsunami na mě dolehla vlna poznání, že toto monstrum může mít nad námi lidmi neskonale moc, že se nás může snadno zmocnit a my, bez povšimnutí druhými, zmizíme v nenávratnu. Být v jeho sféře zájmů, zbavení svobody ducha, zcela v něm ztraceni a zatraceni, a přitom naživu. Už to bylo nad mé síly. Probudil jsem se vyčerpaný a zbytek noci jsem se bál usnout, myslet, ba i pohnout. O snu jsem nikomu neřekl, bál jsem se o své duševní zdraví a navíc mu nerozumím. (Růžička & Čálek, 2016, s. 136).

Výklad snu vyústil v to, že pro snícího šlo o setkání se zlem. S čirým zlem, které nemá žádné konkrétní pojmenování. Nic podobného nikdy v bdění nepotkal ani neprožil. Sen se nedal brát ani jako anticipace budoucnosti, neboť snící ani po letech nezažil nic podobného. Mohutnost a neuchopitelnost tohoto pocitu vedla snícího k oduševnělému uvědomění: „teprve teď jsem si uvědomil, teď jsem prvně v životě pocítil, že „mám“ duši, a tím pádem ji mají i druzí lidé“ (Růžička & Čálek, 2016, s. 137). Uvědomění, které snící ze snu nabyt, bylo mohutné a propsalo se do veškerého jeho následného prožívání.

Tento sen nám poukazuje na to, že sny mohou mít též i ontologický charakter, obecnou rovinu poznatků, které jsou předatelné a srozumitelné i pro ostatní. „Také jsem zakusil, že Zlo nemůže být ani uloženo ani pramenit v lidské psychice, v nevědomí, v genech, protože to nepřicházelo ze mě, ale zvenčí“ (Růžička & Čálek, 2016, s. 136). Ve snech se nám mohou ukázat hluboké pravdy bytí nezredukované skrze vědecký jazyk. Zlo je možné zkoumat různými způsoby, chápat jej, interpretovat, avšak to, aby se nás takovýto fenomén bytostně dotkl a abychom jej plně pochopili, k tomu je potřeba, abychom naslouchali „pramenům bytí“, jejichž jazykem je i jazyk snů (Růžička & Čálek, 2016).

12. 1 Vrozumívání

Způsob vedení rozhovoru v *daseinsanalýze* nazývá Růžička „vrozumívání“. Jde o způsob, jak rozkrýt bezprostřední smysl osobní zkušenosti. Vrozumívání vychází z předpokladu, že jsme jako lidé vždy někde a nějak, jsme bytím ve světě. Vždy se nacházíme v nějaké situaci, kterou nějakým způsobem prožíváme. Abychom rozuměli

druhému, potřebujeme se k němu dostat, zahlédnout jeho situaci a to, jak v ní prožívá. Nejde o vciťování se do druhého (abychom rozuměli depresivnímu člověku, není žádoucí prožívat to samé, co on, neboť pak bychom sami potřebovali pomoc), ale spíše o soucit a zdravý rozum. V tomto je vrozumívání odlišné od empatie, která v sobě na rozdíl od soucitu navíc nutně neobsahuje mravní rozměr altruistické pomoci druhým. Pomocí vrozumívání se tak můžeme dostat se snícím do jeho snu a do jeho situace, té skrze to porozumět mu a tím snícím pomoci v porozumění jemu samému. Spíše nežli technická stránka, je u vrozumívání důležitá postojová stránka, která vyžaduje respekt k druhému, k jinakosti a pozbytí mocenských tendencí a snah (Růžička & Čálek, 2016).

12. 2 Sen jako divadlo

K porozumění snění je možné použít příměr k divadlu. Žádný prvek na scéně není náhodný a podobně je tomu i ve snu. Oba dva fenomény vycházejí ze sebe a jsou na sebe soustředěny. To znamená, že každý prvek je významuplný a nějakým způsobem se vztahuje ke smyslu celku. S tímto vědomím můžeme pak s důvěrou prozkoumávat jednotlivé detaily každého snu, neboť, oproti obecnému přesvědčení, se nevyskytují ve snu žádné nahodilosti, naopak vždy významuplné souvislosti (Růžička & Čálek, 2016).

Divadelní metafora však skýtá úskalí, jestliže začneme sen chápat jako příběh. Příběh je totiž redukcující způsob, jak uskupit určité informace a záměry a nabídnout je divákovi. Tím pádem s sebou vždy nese určité uzavírání, které však není snění blízké, neboť snění nás otevírá významovostem. Příběh se nám během výkladu může vyjevit, avšak není vhodné jej brzce a aktivně vytvářet, neboť tím se zmocňujeme fenoménu a roubujeme jej do něčeho, čím není. Snový výklad tak tedy nevede ke konkrétnímu poselství (pokud si jej snící sám neurčí), ale vždy jen k otevřenosti vůči významům, které se ukazují (Růžička & Čálek, 2016).

12. 3 Antropologická vodítka

Nápomocným motivem při výkladu snů nám mohou být tzv. „antropologická vodítka“. Jsou to významy fenoménů, které jsou chápány lidmi obecně podle určitých kulturních klíčů. Příkladem může být Růžičkův popis fenoménu cesty:

Každá cesta je spojnice mezi lidmi. Cesta spojuje lidi, co na ní jsou nebo se rozhodnou po ní jít... a také vede na nějaké určité místo. Nechat se vést cestou není samozřejmé, protože se člověk musí spolehnout, že vede správným směrem, že na ní potká dobré lidi, že cestu zvládne a podobně. Také musí počítat s tím, že cesta vezme nejen síly, ale také čas. To bývají asi důvody, proč lidé váhají cestu hledat, jít po ní a také na ní vydržet. (Růžička & Čálek, 2016, s. 107).

Tento postup však nelze aplikovat jakkoliv mechanicky a bez kontextu daného snu. Antropologická vodítka nám totiž sama od sebe nepomohou, neboť je vždy důležitější dostat se do situace snícího, k čemuž nám pomáhá spíše výše zmíněné vrozumívání.

Diskuse

Každá přehledová práce s sebou nese značné riziko redukcionismu. Mnoho myšlenkového úsilí každého z autorů zde bylo značně zkráceno, okleštěno a jistě i mnohdy nepochopeno. Texty jsou postaveny vedle sebe a za sebe na základě jejich historicity. Nebylo tomu však v každém případě, neboť někde byla následnost zapříčiněna spíše tematickou a v poslední části národnostní spojitostí.

Červenou nití všech těchto přístupů je spřízněnost s Heideggerovou fenomenologií s jejím důrazem na setrvávání u fenoménů samotných. Tímto krokem je učiněn odvrát od Freudova pohledu na snový výklad jakožto šifru, v níž je manifestní snový obsah pouhou fasádou, přes niž musíme proniknout do latentního snového významu. Pro všechny daseinsanalytické výklady je však manifestní obsah nosný, neboť skrze něj se nám může odhalovat daný fenomén.

Odvrat od Freuda je však různorodě silný. Boss zde představuje určitou nejradikálnější polohu, v níž latentní snový význam není nijak předpokládán. Sen řešíme pouze v jeho zkušenostním charakteru, nepředpokládáme nic, co by mělo stát za ním, žádnou větší pravdu, ani nic, co by mělo sen vystavět. Je to zjevování ze skrytosti do neskrytosti. Proces, který Freud přiřkl snovému nevědomí a cenzurní funkci, Boss netematizuje, neboť to považuje za psychologickou spekulaci a konstrukci.

Větší spřízněnost s Freudem představuje Jaenicke, která se odvrací od Bosse a navrácí se k Freudovi. Nevědomí Freudova typu je zde dáno do spojitosti s Heideggerovým pojetím úzkosti jakožto zřídlem všeho našeho snění. Jaenicke tento krok učinila z důvodu nedostatečné schopnosti Bossovy metody proniknutí do hloubky a do významů snových fenoménů. Opět však zčásti obnovila určitou nerovnoprávnost na straně snícího a vykladače, kterou Boss tak důsledně odmítal. Jaenicke říká, že koncept úzkosti by měl zůstat pro snícího skrytý a že je to jen pouhý nástroj porozumění ze strany terapeuta (Jaenicke, 2020). Vykládající je zde tedy opět v roli toho, kdo ví něco víc než snící, kdo má návrh.

U Jaenicke se navíc děje další odvrát od fenomenologické metody, jelikož je opět užíváno asociací a denních reziduí jakožto prý nezbytných dokladů pro pochopení snícího. Snová autonomie je tak znovu odsouvána do pozadí na úkor potřeby výkladu a porozumění. Za sebe tento směr uvažování vidím jako kompromis mezi psychoanalýzou a daseinsanalýzou a spíše jako úkrok zpátky.

Další podstatné téma, které skrze text vyvstává v různých podobách, je role snícího ve výkladu svého vlastního snu. Zde shledávám jako přínosnou Bossovu kritiku Gendlinem. Boss (2002) ve svém textu mnohdy přináší jednoznačný výklad snů daný pouze ze zápisu snu bez přítomnosti snící osoby. V tomto ohledu zcela souzním s Čálkem a Růžičkou, kteří zdůrazňují důležitost postupného odhalování snových významů skrze rozhovor snícího a vykládajícího. Pravdivost jednotlivého výkladu je vždy něčím, co se odehrává skrze prodlévání ve snu a skrze postupné odhalování snových významů, a jakákoliv jednoznačnost a rezolutnost je vždy velmi nebezpečná, protože uzavírá plnost významů, které snění nese.

Autonomii snového světa nejvíc shledávám u Růžičky. U něj je nastolena možnost, že to, co se nám ve snění objevuje, může být něčím zcela nezávislým na naší bdělé zkušenosti, něčím, co nemá žádný obsahový ani časový souběh s naší minulou, přítomnou či budoucí bdělou zkušeností (jak jsme mohli vidět u výkladu snu o zlu).

Velice mne zaujalo Foucaultovo pojetí snů jakožto vykrystalizovaných obrazů obrazivosti. V mém porozumění je úkolem snového výkladu znovu oživit sen, v bdělé zkušenosti se opět pokusit navrátit do zkušenosti snové, v níž byl pohyb obrazivosti

zastaven do podoby obrazu. Zde shledávám zdroj toho, kdy se latentní (obrazivý) obsah proměňuje do manifestního (obrazový) obsah. Konkrétní podoba snové zkušenosti nás opět může dovést k momentu tohoto ustanovení, kdy byl pohyb utnut ve svém svobodném proudění. Možnosti, které každá situace nese, byly v momentu tohoto ustanovení utnuty a zkonkretizovány do podoby, která je blízká naší současné situovanosti. Sen a naši vzpomínku na něj tedy chápou jakožto vyjevení určité uzavřené možnosti, které jsme v daný moment otevřeli.

Snový výklad je pak cestou, jak zahlédnout možnosti, kterými v naší situovanosti disponujeme. Sen tyto možnosti ukazuje v konkrétní smyslově podané podobě. Otázkou pro mě zůstává, jak přínosné by mohlo být, kdyby práce se sněním zcela odmítla nárok výkladu, porozumění a chápání se snových fenoménů. Přístup, v němž by vykládání zcela přešlo do provázení a namísto snahy o porozumění bychom důsledněji setrvali v prodlévání se sněním a ve snění. Autor, který tuto možnost nastiňuje, říká toto: „Říkejme tomu obrazová láska, láska založená totálně na vztahu s obrazy a prostřednictvím obrazů, láska, která se projevuje v imaginační odezvě partnerů na imaginaci ve snech“ (Hillman, 2023, s. 229).

Snové průvodcovství, v němž by se porozumění nedělo bdělým vhledem, ale snovým viděním, kde by nešlo o to obrazům snu rozumět racionálně a existenciálně, ale obrazově, v logice jich samých, která stojí na jiných principech než logika pojmová (Petříček, 2009). „Metodou“, která by mohla hledat porozumění snovým obrazům v jejich obrazové logice, by mohla být básnická tvorba, která je snovému tvarosloví mnohdy bližší než naše běžná řeč.

Bydlet však můžeme jen tenkrát, když se daří básnění, jen básnění bytuje – a to způsobem, jehož bytnost nyní tušíme -, když totiž bytuje tak, že opatřuje míru pro všechno měření. Samo toto opatřování je měření ve vlastním smyslu, ne jen nějaké odměřování hotovými měřítky za účelem zhotovování plánů. Básnění proto také není budováním ve smyslu stavění a zařizování budov, nýbrž jakožto vlastní vyměřování dimenze bydlení je básnění počátkem všeho budování. Teprve básnění přede vším ostatním nechává vstoupit lidské bydlení do jeho bytování. Básnění je to, co v původním smyslu nechává člověka bydlet. (Heidegger, 2021, s. 107)

Závěr

Cílem této práce bylo ukázat cestu daseinsanalytického přístupu k výkladu snů. Jedná se o přehledovou studii mapující zásadní myšlenky a směry daseinsanalytického uvažování o snech.

V úvodu práce je ukázán Freudův psychoanalytický přístup k výkladu snů, s důrazem především na rozdělení snu na latentní a manifestní obsah. Dále následuje část o rozdílech mezi daseinsanalytickým a psychoanalytickým uvažováním předvedených především na odlišném chápání pojmů svobody a smrti v obou směrech. Daseinsanalýza je uvedena do vztahu s fenomenologií Husserla a Heideggera a jejich důrazu na obrat k fenoménům samotným.

Následují kapitoly věnované Binswangerovi a Foucaultovi, kteří zastupují určitou větev, která v daseinsanalytickém snovém výkladu nebude dále rozvíjena. Binswanger zde stojí jako první autor, který v návaznosti na Heideggerovu filosofii překračuje Freudovo rozdělení na latentní a manifestní obsah a obrací pozornost na Freudem zanevřenou manifestní složku. Foucault následně rozvíjí Binswangerovy úvahy a přináší důležité rozdělení obrazu a obrazivosti.

Centrem daseinsanalytického uvažování je Boss, který radikálně odmítá koncepty hlubinně psychologických škol a který se stane hlavním nositelem daseinanalytického uvažování. U Bosse je již zcela důsledně aplikována fenomenologická zásada setrvávání u fenoménů samotných, tedy u snů a jejich manifestního obsahu. Na Bosse pak navazuje Čálek a Růžička, kteří podrobně rozpracovávají problematiku snového dotazování a přinášejí větší důraz na roli snící osoby pro výklad jejího snu.

Změnu v daseinsanalytickém přístupu pak představuje nová větev vycházející z hermeneutického přístupu Holzhey-Kunz, kterou do podoby snového výkladu rozpracovává Jaenicke. Je zde sice zachován Bossův důraz na důležitost manifestního snového obsahu, avšak s nárokem na teoretické osvětlení latentního snového obsahu skrze Heideggerův pojem úzkosti.

Literatura

Binswanger, L. (2009) Sen a existence. In J. Vojvodík & J. Hrdlička (eds.), *Osoba a existence* (s. 13-39). Host.

Boss, M. (2002). *Včera v noci se mi zdálo*. Triton.

Boss, M. (1963). *Psychoanalysis and Daseinsanalysis*. Basic Books.

Condrau, G. F. (1994). *Zur psychologischen und anthropologischen Bedeutung der Todesträume*. Zürich. Dissertation. Phil. Fakultät. Universität Zürich.

Condrau, G. (1998). *Sigmund Freud & Martin Heidegger*. Triton.

Craig, E. (1988). Freud's Irma dream: A daseinsanalytic reading. *The Humanistic Psychologist*, (16)1, 203-216. <https://doi.org/10.1080/08873267.1988.9976819>

Fábik, D. (2020). Analýza výkladu snov na úrovni subjektu. *Psychoterapie: praxe-inspirace-konfrontace*, 14(1), 17-27. <https://journals.muni.cz/psychoterapie/article/view/12630>

Foucault, M. (1995). *Sen a obraznost*. Dauphin.

Foucault, M. (2000). *Psychologie a duševní nemoc*. Dauphin.

Freud, S. (1998). *Sebrané spisy Sigmunda Freuda: Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Psychoanalytické Nakl. Kocourek.

Freud, S. (1994). *Výklad snů*. Nová tiskárna.

Freud, S. (2020). *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Portál.

Frie, R. (2001) From Psychoanalysis to Daseinsanalysis. *Contemporary Psychoanalysis*, (37)1, 153-167. <https://doi.org/10.1080/00107530.2001.10747073>

Gendlin, E. T. (1977). Phenomenological concept vs. phenomenological method: A critique of Medard Boss on dreams. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 60(3), 285–300. <http://www.jstor.org/stable/41178031>

Heidegger, M. (1996). *Bytí a čas*. Oikumené.

Heidegger, M. (2018). *Hölderlin's Hymn "Remembrance"*. Indiana University Press.

Heidegger, M. (2021). *Básnický bydlí člověk*. Oikumené.

Hillman, J. (2023). *Sny a podsvětí*. Portal.

Hlavinka, P. (2008). *Daseinsanalýza*. Grada.

Hogenová, A., & Slaninka, M. (2019). *Žít z vlastního pramene: rozhovory o životě a filosofii a Annou Hogenovou*. Malvern.

Hogenová, A. (2015). *Fenomenologie a postmoderna*. Karolinum.

Holzhey-Kunz, A. (2012). *Daseinsanalysis*. Free Association Publishing.

Husserl, E. (2004). *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Oikúmené.

Jaenicke, U. (1996). Dream interpretation, the 'royal road' to the dreamer's actual and existential suffering and striving. *Journal of the Society for Existential Analysis*, 8(1), 105-114.

Jaenicke, U. (2008). The issue of human existence as represented in dreaming: A new Daseinsanalytic interpretation of the meaning of dreams. *International Forum of Psychoanalysis*, 17(1), 51–55. <https://doi.org/10.1080/08037060701549903>

Jaenicke, U. (2020). Angst as the essential element of concern in all our dreaming. *International Forum of Psychoanalysis*, 29(3), 132-135. <https://doi.org/10.1080/0803706X.2019.1708970>

Jung, C. G. (2018). *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. Nadační fond Holar.

Kruger, D. (1982). The Daseinsanalytic approach to dreams. *Journal of Phenomenological Psychology*, 13(2), 161. <https://doi.org/10.1163/156916282X00046>

Olesen, J. (2006). Boss' and Binswanger's health anthropologies and existential philosophies. 2 (July), 99–110. <https://doi.org/10.1080/17428170601095457>

Petříček, M. (2009). *Myšlení obrazem : průvodce současným filosofickým myšlením pro středně nepokročilé*. Herrmann & synové.

Platón. (2005). *Faidón*. Oikumené.

Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.

Rezek, P. (2008). *Fenomenologická psychologie*. Galerie Ztichlá klika.

Růžička, J., & Čálek, O. (2016). *Výklad snů daseinsanalytickou metodou*. Triton.

Vitelli, R. (2018). Binswanger, Daseinsanalyse and the issue of the unconscious: An historical reconstruction as a preliminary step for a rethinking of Daseinsanalytic psychotherapy. *Journal of Phenomenological Psychology*, 49(1), 1-42. <https://doi.org/10.1163/15691624-12341343>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Matyáš Starý

Studijní program: Psychologie

Název práce: Přístupy k výkladu snů v daseinsanalýze

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2023

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 10 856

Ostatní text: 79 698

Celkový počet znaků: 90 554

Počet pramenů a literatury: 35

Názvy souborů:

Text práce ve formátu PDF: BC_Stary.pdf

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX: BC_Stary.docx

**Posudek vedoucího/openenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Matyáš Starý
 Obor studia: Psychologie
 Název práce: Přístupy k výkladu snů v daseinsanalýze
 Vedoucí/openent* práce: Mgr. Michal Slaninka, Ph.D

Technické parametry práce:

Přímé citace: 10 856
 Ostatní text: 79 698
 Celkový počet znaků: 90 554

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Soutěž¹ ano?

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Soutěž¹ ano?

Vhodnost a úroveň použitých metod

x				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

x				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Soutěž¹ ano?

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

x				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

¹ Soutěž o nejlepší diplomovou práci. Zaškrtněte, pokud práci doporučujete na základě kvalit v dané oblasti hodnocení.

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x	x		
--	---	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi):

Matyáš Starý sa v práci venuje prístupom výkladu snu z pohľadu daseinsanalýzy. Práca je teoretická. Je cenná, pretože poskytuje stručný prehľad, ako sa k výkladu snu z fenomenologického a daseinsanalytického pohľadu dá pristúpiť. Autor začína uvedením do psychoanalytického výkladu, pretože daseinsanalytický na neho nadväzuje. Autor sa venuje spôsobu výkladu u všetkých významných daseinsanalytikov: Binswanger, Boss, Craig, Jaenicke, Čálek, Růžička. Matyáš Starý pritom nezostáva len u nich, ale venuje sa autorom, ktorí k fenomenológii majú blízko (napr. Rezek) a pritom sami sú iného zamerania (Foucault, Gendlin). Za obohacujúce vnímam takisto ukážky z jednotlivých výkladov. Celú prácu uzatvára diskusia, kde autor preukazuje, že sa v danej problematike orientuje a rozumie jej.

Prácu odporúčam k obhajobe s výsledkom výborne.

Doporučuji do soutěže o nejlepší diplomovou práci*

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborne

Datum, podpis:

30.8.2023

Mgr. Michal Slaninka, Ph.D

* nehodící se škrtněte nebo vymažte

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Matyáš Starý
 Obor studia: Psychologie
 Název práce: Přístupy k výkladu snů v daseinsanalýze
 Oponent práce: Mgr. Barbara Kostelacová

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 43

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 35

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

x				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

x				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

x				
---	--	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		X		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Jaký přínos má vaše práce?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autor si pro svou bakalářskou práci zvolil téma, které je v souladu se studovaným oborem a naznačuje jeho zájem o fenomén snů.

Práce je koncipována jako přehledová studie jednotlivých přístupů k výkladu snů. V první kapitole mapuje průkopnické myšlenky Freudovy psychoanalytické práce se sny a ve druhé kapitole se zaměřuje na fenomenologické vymezení vůči psychoanalýze v kontextu výkladu snů. Další kapitoly jsou věnovány jednotlivým fenomenologickým autorům a jejich teoretickým východiskům.

Předkládaná bakalářská práce představuje přehledným a čtivým způsobem vývoj daseinsanalytického přístupu k výkladu snů a svou obsahovou stránkou odpovídá nárokům na tento typ závěrečné práce. Autor v ní dokládá svou schopnost orientace v odborné literatuře, byť v případě čistě teoretické práce by bylo vhodné využít bohatší šíře odborných pramenů. Konkrétně například při vysvětlení Freudova topografického modelu by měl autor čerpat z původního zdroje (s.3).

Po stylistické, jazykové a formální stránce je práce v pořádku a lze ji považovat za velmi zdařilou.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: Mgr. Barbara Kostelacová